

Haninge centrum

Kulturmiljöanalys

2025-02-25 (reviderad 2026-03-03)

white

Objekt

Objekt: Haninge centrum
Stadsdel: Handen
Kommun: Haninge kommun
Län: Stockholms län

Beställare

Haninge kommun

Omslagsbilder

Källa: White arkitekter

Ansvarig antikvarie

Jan Perotti
Certifierad sakkunnig kulturvården
White Arkitekter AB

Tel. 08-402 25 79
jan.perotti@white.se

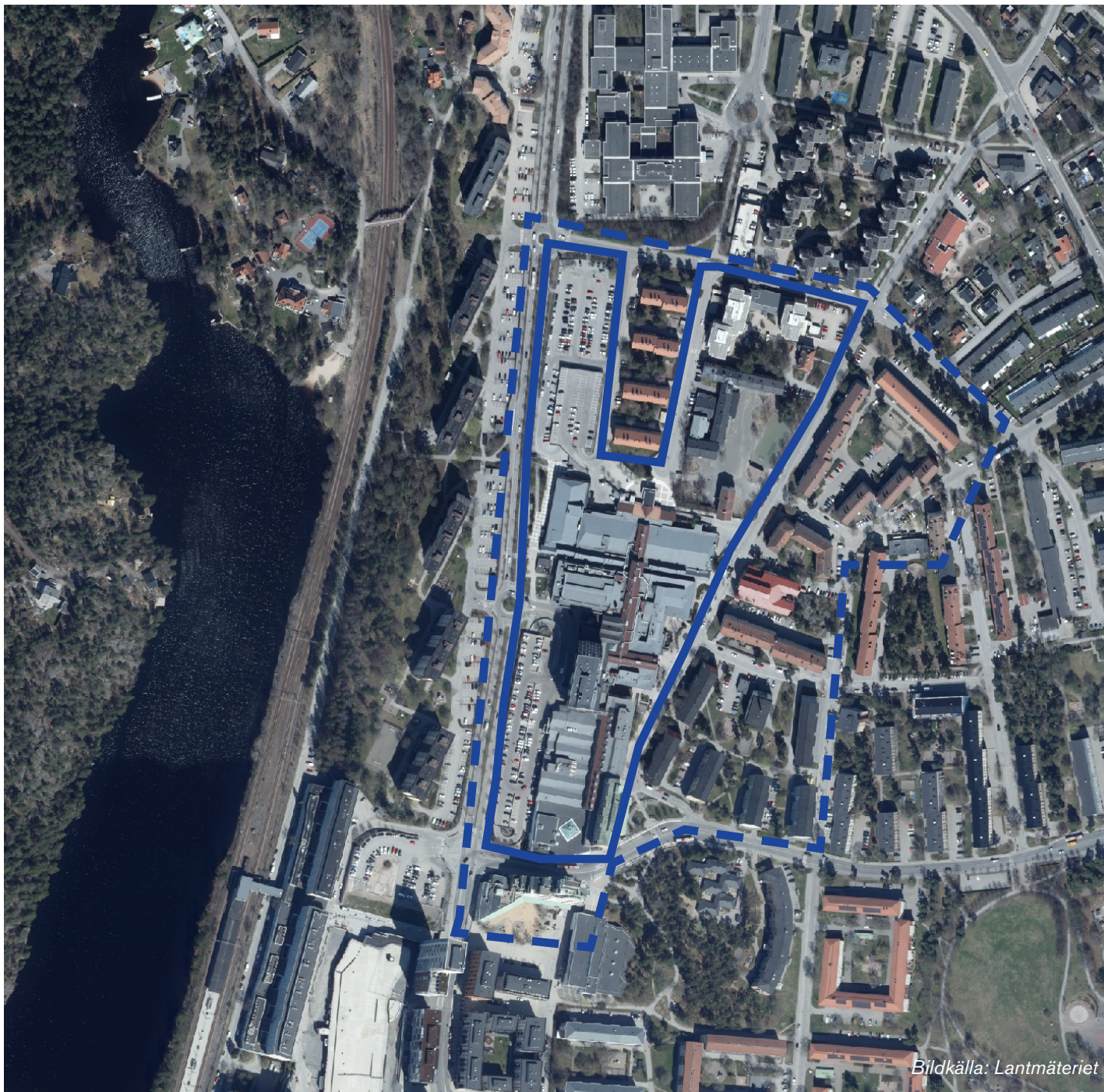
Medverkande antikvarie

Andréa Hallstensson
Byggnadsantikvarie
White Arkitekter AB

Tel. 08-402 25 08
andrea.hallstensson@white.se

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund och omfattning	5
Syfte	5
Metod	5
Gällande lagrum	5
Förutsättningar	6
 Historik	 11
Haningeområdet	11
Stationssamhället Österhaninge växer fram	12
Från egnahemsområde till satellitstad	13
Utredningsområdet	20
 Karaktärisering	 34
Centrumanläggningen	34
Värdebärande karaktärsdrag ursprunglig centrumanläggning	42
Mötet mellan modernismen och postmodernismen	43
Bebyggelsen utanför centrumanläggningen	47
 Kulturhistoriskt värde	 48
Kulturhistoriska klassificering av byggnader	49
Känslighet/tålighetsanalys	50
Bevara	51
Utveckla och förstärka	51
Vid eventuella tillägg och förändringar	52
Bebyggelse att förhålla sig till vid stadsutveckling	53
 Källor	 54
Arkiv	54
Tryckta källor	54
Otryckta källor	54
Digitala källor	54

 Utredningsområde

 Influensområde

Inledning

Bakgrund och omfattning

I samband med att Haninge kommun genomför en större utveckling av Handens centrala miljöer har White arkitekter fått i uppdrag att utföra en kulturmiljöanalys för Haninge centrum. Kommunens intention är att Handen ska gå från att vara en förort till att bli en egen stad. Något som kommer att innebära stora förändringar. Analysens uppgift är att lyfta fram vilka kulturhistoriska värden området har och som en sådan förändringsprocess behöver förhålla sig till.

Kulturmiljöanalysen omfattar aktuellt planområde och ett så kallat influensområde, som utgör det område som bedöms påverkas av planförslaget (se bild till vänster). Detta är nödvändigt för att kunna placera bebyggelsen i dess historiska och nuvarande kontext samt för att kunna bedöma planförslagets påverkan.

Kulturmiljöanalysen innefattar historik, karaktärisering och värdering och har föregåtts av platsbesök i december 2024. Samtliga fotografier är tagna av White arkitekter om inget annat anges.

Syfte

Dokumentet *Kulturmiljöanalys* är ett verktyg som används vid planläggning och under förprojekterings- och projekteringsfasen då en byggnad eller ett område planeras genomgå förändringar.

Dokumentet syftar till att ge en bakgrund till ett områdes utveckling, beskriva vilka karaktärsdrag, värden och berättelser som är bärande samt hur dessa kan förvaltas, förstärkas eller utvecklas.

Metod

Arbetet har utförts genom platsbesök samt arkiv- och litteraturstudier. Som analysmetod har det kulturhistoriska värdet identifierats utifrån Riksantikvarieämbetets *Plattform Kulturhistorisk värdering*, 2015. För värdering har den inom kulturmiljövården traditionellt gångbara Kulturhistorisk värdering av bebyggelse eller "Unnerbäcksmetoden" använts. Även den utgiven av Riksantikvarieämbetet, 2002.

Karaktär eller värde

I plan- och bygglagen (PBL), som reglerar hur vi bygger, görs en skillnad mellan karaktär och kulturhistoriskt värde. Karaktären är det vi upplever i en miljö, till exempel byggnadernas placering och arkitektoniska utformning. Det kulturhistoriska värdet är den kunskap och den berättelse som miljön eller byggnaden förmedlar. Dessa analysdelar behandlas därför i varsitt kapitel i föreliggande analys.

Gällande lagrum

Plan och bygglagen

2 kap 6 §: *Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.*

8 kap 17 §: *Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.*

Kulturmiljölagen

Inom influensområdet ligger St. Eskils kyrka som uppfördes 1994. Kyrkan är skyddad enligt 4 kap 2 §:

Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som före den 1 januari 2000 har invigts för Svenska kyrkans gudstjänst och den 1 januari 2000 ägdes eller förvaltades av Svenska kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar.

Förutsättningar

Översiktsplan 2030

I den gällande översiktsplanen framgår att Handen ska omvandlas till en regional stadskärna för Haninge. Följande planeringsinriktningar presenteras för kulturmiljön:

- I samband med förändringar i bebyggd och obebyggd miljö beaktas kulturmiljö och särskild hänsyn tas till kulturhistoriska värden.
- Österhaninges gamla kommunalhus och Rudans gård med mangårdsbyggnad från 1700-talet, ekonomi-byggnader, torklada, tvättstuga och rester av en trädgård lyfts fram som värdefulla kulturmiljöer inom Handen.
- Arbetet med att ta fram ett nytt kulturmiljöprogram för Haninge presenteras. Dess syfte är att säkerställa att kommunens kulturhistoriska värden beaktas i samband med att den nya stadsutvecklingsplanen genomförs. Kulturmiljöprogrammet 2020-2030 fastställer kommunens strategier gällande kulturmiljö (redovisas på sida 7-9).

Stadsutvecklingsplan och fördjupning av översiktsplan 2030

Stadsutvecklingsplanen konkretiserar ambitionerna och inriktningarna från främst översiktsplanen och utvecklingsprogrammet för Haninges regionala stadskärna. Dokumentet beskriver kommunens mål kring hur Haninge stad ska byggas. Syftet är att skapa en stad som håller ihop. Visionen delas upp i tre delar:

- tät och blandad
- sammankopplad och nära
- grön och livfull

Gällande detaljplaner

Inom utredningsområdet finns följande detaljplaner:

- S130 för Söderbymalm 3:380 omfattar centrumbyggnaden. Fastställd 1987. Det förekommer inga skydds- eller varsamhetsbestämmelser.
- S118 för Söderbymalm 3:470 och 3:469 omfattar den nu rivna skolmiljön och de befintliga äldre bostäderna. Fastställd 1983. Det förekommer inga skydds- eller varsamhetsbestämmelser.
- S41 för Söderbymalm 3:375 omfattar centrumbebyggelse och garageändamål. Fastställd 1969. Det förekommer inga skydds- eller varsamhetsbestämmelser.
- D229 för Handen Söderbymalm 3:405 omfattar bostäder och centrumändamål i före detta kommunhuset. Laga kraft 2013. Gestaltungsbestämmelser finns. Fasadkakel ska bevaras.

Ingången till St. Eskils kyrka.

Haninge kommuns kulturmiljöprogram

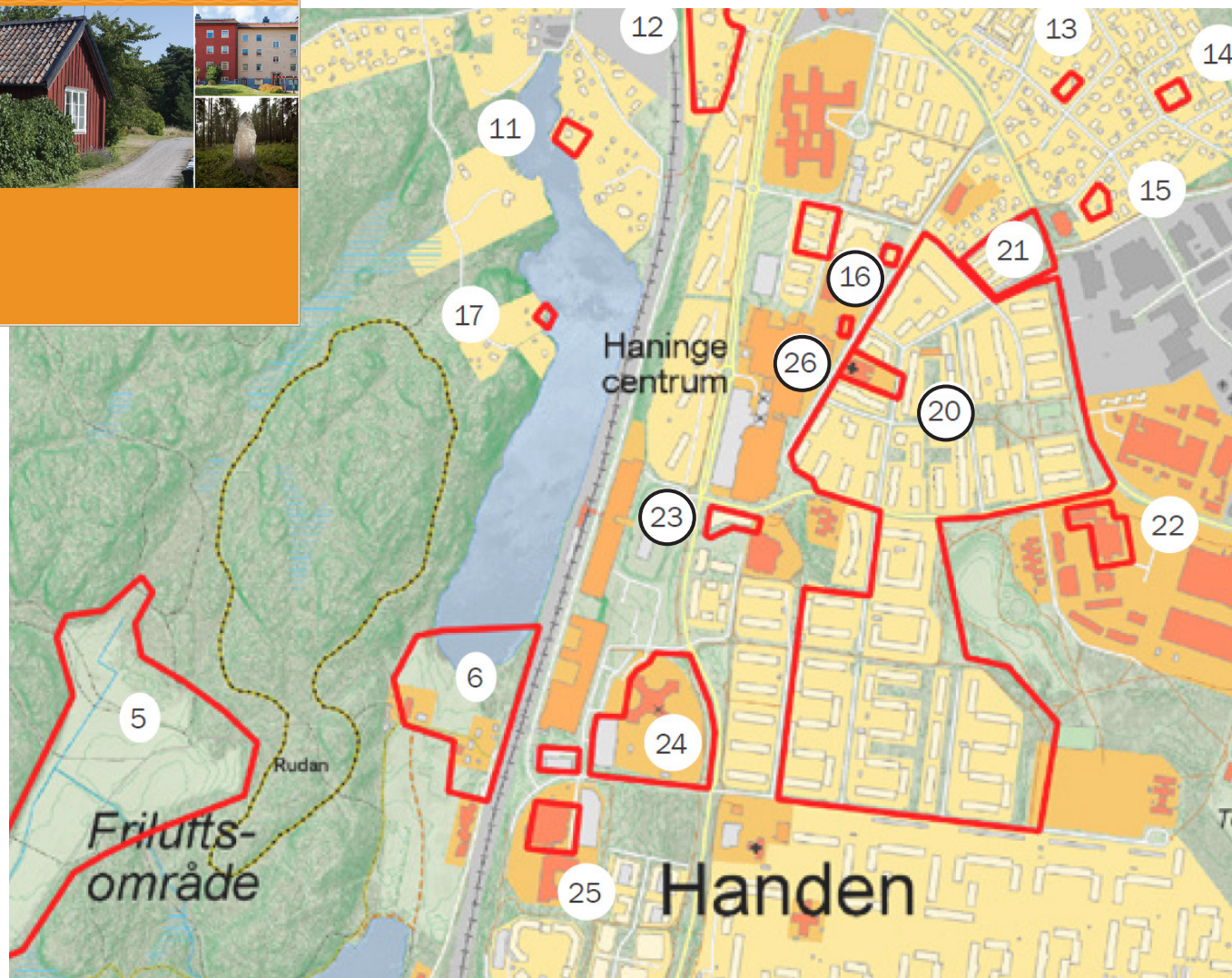
Haninge kommun har tagit fram ett omfattande kulturmiljöprogram för alla Haninges utvalda kulturmiljöer. Kulturmiljöprogram 2020-30 fastslår Haninge kommuns mål inom kulturmiljöområdet och tillhandahåller strategier för hur dessa ska kunna uppnås. Materialet innehåller bland annat en fördjupning kring Handen med omnejd. Denna kunskapssammanställning har legat till grund för föreliggande analys.

I fördjupningen presenteras en kulturhistorisk områdesbeskrivning samt platsens särskilt värdefulla kulturmiljöer. Miljöerna är indelade i olika kategorier, eller berättelser om man så vill; förindustriella miljöer, stationssamhället, efterkrigstidens modernism och postmodern arkitektur. Förhållningssätt kring hur dessa ska värnas anges.

Till höger redovisas utsnitt från kartan över Handens utpekade kärnområden för kulturmiljövården. De kärnområden som bedöms som relevanta för denna utredning är Handen som stationssamhälle, efterkrigstidens modernism och postmodern arkitektur. Dessa kärnvården är markerade med svart ring:

- 16. **Ursprungliga kommunalhuset** som en del av det gamla stationssamhället
- 20. **Lillcentrum** och angränsande områden som visar upp en sammanhållen miljö med efterkrigstidens modernism.
- 23. **Söderbymalm 3:476, Poseidonhuset** som en representant för den postmodernistiska arkitekturen.
- 26. **St. Eskils kyrka** som en representant för den postmodernistiska arkitekturen.

Nedan följer angivna förhållningssätt för respektive kärnområde.

Utsnitt ur Haninge kommuns kulturmiljöprogram 2020-2030. Bilden visar några av Handens utpekade kulturmiljöer.

Förhållningssätt - stationssamhällets miljöer

- Vid upprättande av ny detaljplan ska skyddsbestämmelser (q), inklusive rivningsförbud, utformas och tillämpas för skydd av miljön och tillhörande bebyggelse.
- Brukandet och skötseln av samtliga byggnader inom en kulturmiljö ska förhålla sig till miljöns sammantagna karaktär och värde. Vid eventuella förändringar ska hänsyn sålunda tas till kulturmiljön som helhet.
- Befintlig bebyggelse ska bevaras.
- Byggnaderna ska underhållas och renoveras kontinuerligt med metoder och material som är anpassade till dess ursprungliga utformning, särdrag och byggnadsteknik. Innan åtgärder utförs kan anmälan krävas enligt Plan- och byggförordningen (PBF) 6 kap. § 5 p.7.
- Byggnadernas ursprungliga detaljutformning med fönster, portar, balkonger, skorstenar, fasadutsmyckningar m.m. ska bevaras och vårdas.
- Eventuellt nya byggnader inordnas i miljön på ett medvetet sätt. Skala och proportioner anpassas till närliggande byggnaders karaktär. Omfattande utfyllnader, stödmurar och hårdgjorda ytor undviks.
- Vid eventuell byggnation eller andra ändringar som påverkar byggnadernas utformning ska samråd ske med antikvariskt kompetens.
- Äldre träd bevaras, vid naturligt behov genom ålder eller sjukdom kan träd ersättas med nytt av samma art, utförs i samråd med lämplig kompetens.

- Vid eventuella markarbeten ska beaktas att lämningar kan vara skyddade av kulturmiljölagen, KML. Alla fornminnen från före år 1850 är skyddade enligt denna lag (2 kap. i KML).

Förhållningssätt - efterkrigstidens modernism

- Vid upprättande av ny detaljplan ska skyddsbestämmelser (q), inklusive rivningsförbud, utformas och tillämpas för skydd av miljön och tillhörande bebyggelse.
- Brukandet och skötseln av samtliga byggnader inom en kulturmiljö ska förhålla sig till miljöns sammantagna karaktär och värde. Vid eventuella förändringar ska hänsyn sålunda tas till kulturmiljön som helhet.
- Befintlig bebyggelse ska bevaras.
- Större till- och påbyggnader undviks.
- Byggnadernas ursprungliga fasad- och takmaterial bibehålls och tilläggsisoleringar undviks.
- Byggnadernas ursprungliga färgsättning bibehålls.
- Byggnaderna ska underhållas och renoveras kontinuerligt med metoder och material som är anpassade till husets ursprungliga utformning, särdrag och byggnadsteknik. Innan åtgärder utförs kan anmälan krävas enligt Plan- och byggförordningen (PBF) 6 kap. § 5 p.7.
- Vid eventuell byggnation eller andra ändringar som påverkar byggnadernas utformning ska samråd ske med antikvarisk kompetens.

- Detaljer som är i original så som fönster, portar, balkonger, skorstenar, fasadutsmyckningar ska bevaras och vårdas. Vid framtida underhåll kan eventuellt miss- p rydande tillägg ersättas med stilmässigt bättre lämpade. Vid ersättning bör samråd ha skett med antikvarisk kompetens.
- Äldre träd bevaras, vid naturligt behov genom ålder eller sjukdom kan träd ersättas med nytt av samma art, utförs i samråd med lämplig kompetens.
- Tidstypisk markplanering och växtlighet bevaras
- Vid eventuella markarbeten ska beaktas att lämningar kan vara skyddade av kulturmiljölagen, KML. Alla fornminnen från före år 1850 är skyddade enligt denna lag (2 kap. i KML).

Det ursprungliga kommunhuset. Den enda byggnad inom utredningsområdet som idag finns kvar från det ursprungliga stationssamhället.

1940-talets parallellt placerade lamellhus på Källvägen. Ett exempel på efterkrigstidens miljöer.

1950-talets grannskapsenheter längs med Runstensvägen. Ett exempel på efterkrigstidens miljöer.

Förhållningssätt -postmodern arkitektur

- Vid upprättande av ny detaljplan ska skyddsbestämmelser (q), inklusive rivningsförbud, utformas och tillämpas för skydd av miljön och tillhörande bebyggelse.
- Brukandet och skötseln av samtliga byggnader inom en kulturmiljö ska förhålla sig till miljöns sammantagna karaktär och värde. Vid eventuella förändringar ska hänsyn sålunda tas till kulturmiljön som helhet.
- Befintlig bebyggelse ska bevaras.
- Större till- och påbyggnader undviks. Tillägg bör vara reversibla, d.v.s. möjliga att återställa i framtiden.
- Vid eventuell byggnation eller andra ändringar som påverkar byggnadernas utformning ska samråd ske med antikvarisk kompetens.
- Byggnadernas ursprungliga fasad- och takmaterial bibehålls och tilläggsisoleringar undviks.
- Byggnadernas ursprungliga färgsättning bibehålls.
- Byggnaderna ska underhållas och renoveras kontinuerligt med metoder och material som är anpassade till husets ursprungliga utformning, särdrag och byggnadsteknik.
- Tekniska brister åtgärdas genom att den ursprungliga funktionen och utseendet återställs. Reparera fasaderna istället för att byta materialet så långt det är möjligt.
- Innan åtgärder utförs kan anmälan krävas enligt Plan- och byggförordningen (PBF) 6 kap. § 5 p.7.
- Tidstypisk markplanering och växtlighet bevaras

Poseidonshuset. Ett tydligt exempel på postmodernistisk arkitektur.

Järnvägsbygget genom Haninge dokumenterades. Fotot togs norr om Tügelsta station 1899-1901.
Källa: Digitalt museum

Historik

Haningeområdet

Det som idag utgör Haninge var ursprungligen ett skärgårdslandskap med kobbar och skär samt större sammanhängande landområden. Efter tusentals år med landhöjning har skärgårdslandskapet förskjutits västerut, men det har präglat landskapet med sjöar, sprickdalar och topografiska höjdskillnader.

Det tidigaste kartmaterialet som berättar om trakterna är daterade runt 1600-talet. Kartorna visar på att markerna tillhörde ett fåtal större gårdar och säterier. Dagens Österhaninge och Handen låg under Söderby säteri. Här användes markerna i huvudsak till skogsbruk och odling, vilken var lokaliserad kring ett fåtal mindre gårdar och torp. Dessa brukade markerna mot att större delar av skörden återfördes till säteriet. Vid slutet av 1700-talet övergick samtliga säterier inom Haninge till egendrift, vilket betydde att driften inte längre var förlagd på en arrendator eller överläten till bönder.

I likhet med andra delar av landet fortsatte säterierna och byarna att dominera bebyggelsestrukturen under 1800-talet och fram till industriella revolutionen. Byarna var ofta små, bestående av tre till fem gårdar. Runt 1800-talets mitt börjar bebyggelsen att ta nya former. En bidragande faktor var Stockholms innerstads smutsiga levnadsvillkor vilken medförde att allt fler sökte sig till ren luft och natur. Längs med kusten och på de olika öarna uppförde de rikare samhällsskikten sommarböjor. Nya behov uppstod och bidrog till att byar växte sig större och samhällen skapades.

I samband med ett allt större fokus på sundhet och renlighet skapades även förutsättning för torparna att skaffa sig en inte allt för oäven extrainkomst via tvätteriverksamhet. Från sekelskiftet och fram till mitten av 1900-talet kom tvätteriverksamheten vid flera gårdar att ersätta jordbruket som huvudnäring, som mest fanns ett hundratal tvätterier samtidigt. Torparna inom östra Haninge kom att ombesörja större delen av huvudstadens tvätt och verksamheten var mycket betydelsefull runt Österhaninge. Ett exempel är Mellanbergs gamla tvätteri norr om Rudasjön.

T.h: Augusta Jansson bedrev "gårdstvätt" under 1900-talets första hälft. Nordiska museet dokumenterade verksamheten. Källa: Digitalt museum

T.v: Söderby gård i Österhaninge. Träbyggnad, avsedd som flygel, uppförd i mitten av 1700-talet. Källa: Digitalt museum

Stationssamhället Österhaninge växer fram

När järnvägen mellan Stockholm och Nynäshamn 1901 drogs via Österhaninge kom spåret att anläggas tämligen långt från det ursprungliga sockencentrat öster om Rudasjön. Järnvägsstationen, som fick namnet Österhaninge station, förlades i Handen. Här fanns en sedan länge en etablerad knutpunkt där vägarna från Stockholm, Dalarö och Ösmo sammanstrålade.

Den ursprungliga stationsbyggnaden ritades av Ferdinand Boberg och låg ca 500 meter norr om nuvarande stationsläge. Stationen ändrade namn till Handens tågstation 1913 eftersom namnet, enligt Haninge hembygdsförening, gav upphov till förvirring.

Det kom att dröja nästan tjugo år från det att järnvägen anlades till att området började exploateras. Detta berodde på att ägarna till Söderby gård inte var intresserade av att stycka upp sina marker, något som bromsade upp den spirande egnehemsrörelsen som uppstod runt dåtidens nya tågstationer. Det dröjde till 1919 innan marken såldes av, efter att den forne ägaren gått bort. Åren därefter styckades marken upp i stora tomter som gick till försäljning som små jordbruksenheter och villatomter. Detta blev startskottet för egnehemsbebyggelsens utbredning inom området och ledde på sikt till etableringen av ett stationssamhälle.

Flygfoto över stationssamhället invid Rudasjön, 1936. Handens stationsbyggnad vid viken. Öster om järnvägsspåren syns egnehemsbebyggelsen utspridd på de tidigare skogsklädda markerna. Den ljusa stora byggnaden uppe till höger i bild är det ursprungliga kommunhuset med sitt brutna tak. Källa: Digitalt museum

Från egnahemsområde till satellitstad

Köpare till "Handens markområde" var Erik Lindström och Leonard Johansson. Dessa herrar sålde under tidigt 1920-tal nära 500 tomter. Deras tanke var att bygga upp ett egnahemsområde i anslutning till tågstationen. Något som lade grund för samhällsetableringen. År 1924 uppfördes den första folkskolan och Folkets Hus stod klart samma år. När kommunalkontoret invigdes 1934 fick Handen status som centralort i dåvarande Österhaninge kommun.

Beyggelsen i Handen kom att utvecklas kraftigt från slutet av 1940-talet. Den politiska ambitionen var att orten skulle få ett eget centrum för att fungera som förort till Stockholm och som en egen satellitstad. Vid denna tid fanns det redan en antydning till centrumbildning kring Österhaninges kommunhus och Runstensskolan. Detta byggde man vidare på under 1950-talet och med uppförandet av det som idag kallas för Lillcentrum. Här integrerades bostäder och gröna gårdsrum med butikslokaler i bottenvåningarna. Bilen fick en tydlig plats inom stadsplaneringen. Även rent arkitektoniskt satte bilanvändandet sin prägel med återkommande inbyggda garage på bostadshusens bottenplan.

Merparten av den äldre bebyggelsen revs sedermera längs med järnvägsspåret. Endast mindre grupper av stationssamhällets ursprungliga bebyggelse bevarades, så som skolområdet med det intilliggande kommunhuset. I och med att egnahemsvillorna ersattes med flerfamiljshus under 1950- och 1960-talen förändrades stadsbilden i Handen tydligt.

På bilden syns kapellet som uppfördes på 1930-talet. Det stod på samma plats som St. Eskils kyrka står idag. Byggnaden revs i samband med att den nya kyrkan uppfördes.
Källa: Digitalt museum

Leandervillan på Dalarövägen 4. Fotot togs 1925 när bostadshuset var nybyggt. Källa: Digitalt museum

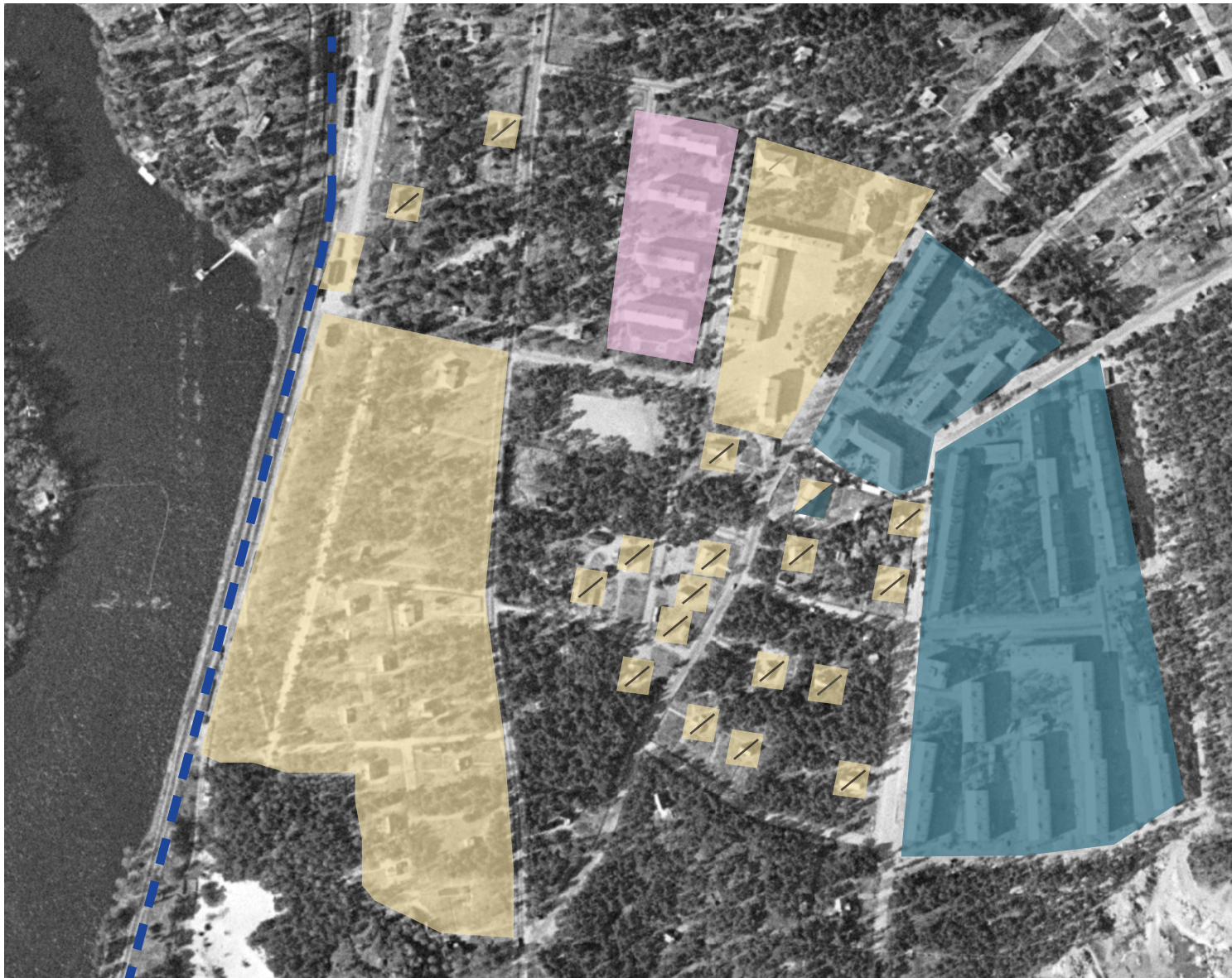

Handens stationsbyggnad med fjällpanel. Ritad av Ferdinand Boberg. Sannolikt var även denna byggnad gulmålad som många av Bobergs andra stationshus. Foto: Järnvägmuseet

Bilden visar de första skolbyggnaderna i Handen. Rakt fram "Röda skolan" som brann ned 1946. T.h: "Gula villan" som uppfördes i stationssamhället år 1927. Källa: Stockholms läns-museum

Uppförandeår av Handens ursprungliga bebyggelse

Flygfoto över centrala Handen, 1950-tal. Källa: Lantmäteriet

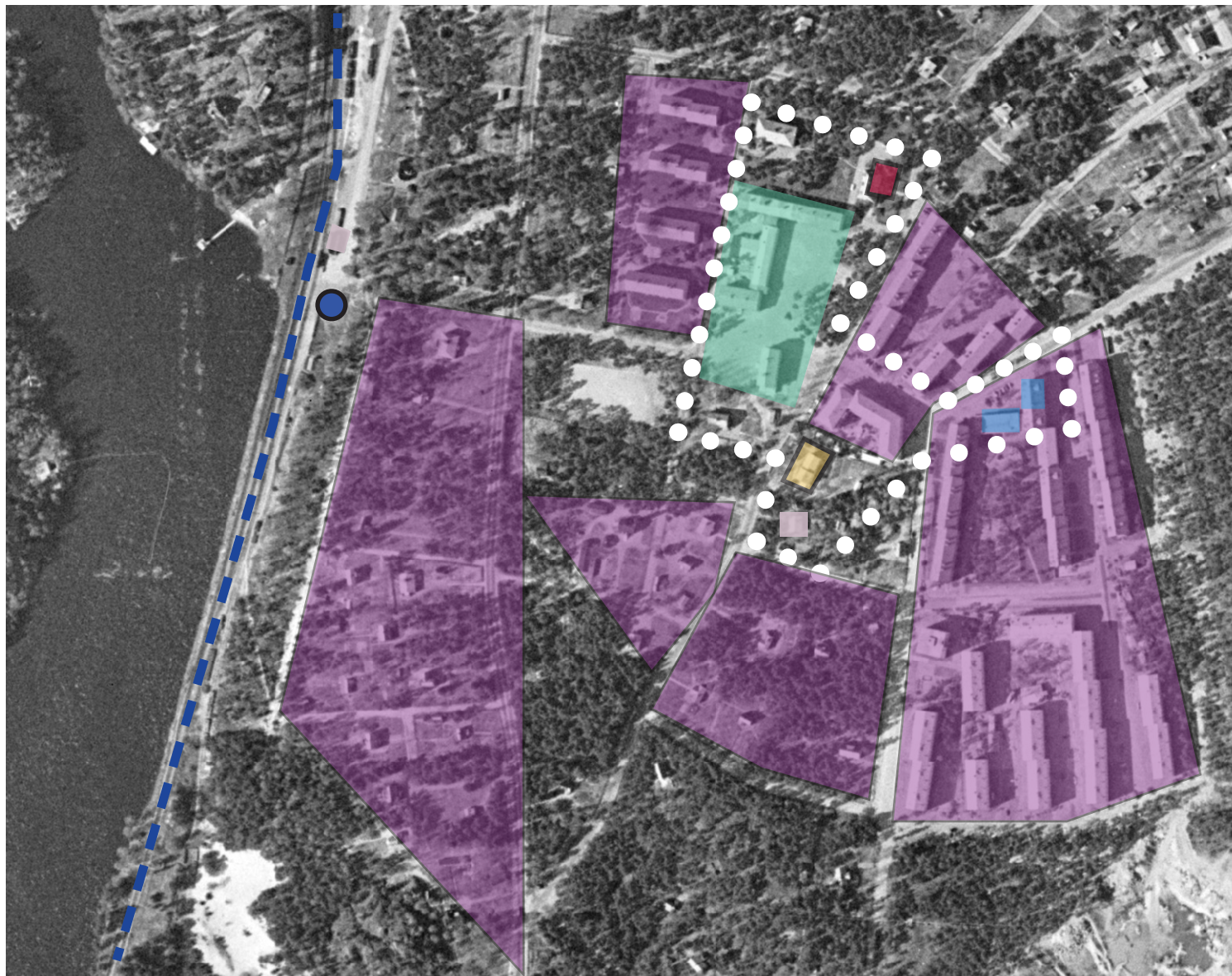
Flygbilden visar Handens stations-samhälle på 1950-talet. Bebyggelsens uppförandeår redovisas i grova drag.

Järnvägen dras 1901. Stationshuset utgör startskottet för 1920-talets egnahemsbebyggelse. Denna etableras i huvudsak längs med spåret och i anslutning till tågstationen. Den första folkskolan uppförs 1924 och kommunhuset 1934. I närheten av kapellet som uppfördes 1937 (och byggdes ut 1957) tillkom även ett postkontor. Dessa byggnader utgjorde tillsammans Handens första centrumbildning.

TECKENFÖRKLARING

- 1900-tal
- 1920-30-tal
- Sannolikt 1920-30-tal
- 1940-tal
- 1950-tal

Områdesfunktioner i Handen på 1950-talet

Flygfoto över centrala Handen, 1950. Källa: Lantmäteriet

Flygbilden visar Handens stationssamhälle på 1950-talet. Bebyggelsens olika funktioner redovisa i grova drag.

Den ursprungliga tågstationen låg jämte badviken i nordväst. Egnahemsvillorna hade större tomter med möjlighet till frukt- och köksträdgård. Längs med en av huvudgatorna från stationen, i öst västlig riktning, ansluter den senare uppförda folkhemsbebyggelsen. Viss centumbildning finns i anslutning till Runstensskolan (grön) och det ursprungliga kommunhuset (röd). Centrumfunktionerna i Lillcentrum är inplanerade i låga byggnader (blå) som ramar in en mindre platsbildning ut mot gatan. Postkontoret (sannolikt byggnaden bredvid kyrkan) och inte minst kyrkan (gul) är också viktiga komponenter. Idén om *hus-i-park* syns tydligt på flygbilden. De större bostadsområdena med lameller byggdes i utkanten av 1920-talets villabebyggelse. Ytterligare ett postkontor återfanns vid järnvägsstationen (möjligen den byggnad som markerats rosa).

TECKENFÖRKLARING

- Samhällsservice (vita prickar på bilden)
- Skolområde
- Bostäder/sannolikt bostäder
- Kapell
- Butikslokaler
- Kommunhus
- Möjligen postkontor
- Pendel/järnväg
- Järnvägsstation

Nationell utblick: 1950-talets stadsplaneideal och bostadspolitik

Pendeltågets betydelse för satellitstädernas utbyggnad

Pendeltågens historia sträcker sig tillbaka till de tidiga järnvägsprojekten på 1800-talet, men det var först efter andra världskriget som en dedikerad pendeltågstrafik började ta form. Pendeltrafiken till och från förstäder och kranskommuner kom att få betydelse för utbyggnaden av staden och de lokala samhällena. Utanför innerstaden skulle behovet av utrymme, frisk luft, närheten till natur och trygghet tillgodoses. Samtidigt skulle närhet till bostad, samhällsservice och arbete rymmas i den nya samhällsenheterna. Storstaden fanns inom pendlingsavstånd för dem som önskade ta del av innerstadens utbud eller hade sitt arbete där.

De planideal som rådde under Stockholms expansion på 1940- och 1950-talen inspirerades av den engelska grannskapsplaneringen. Ledorden var *Neighborhood planning* och *Community centers*. Dessa ideal växte fram ur funktionalismen, men baserades även på sekelskiftets trädgårdsideal. Här skulle bostäder, arbetsplatser och social service integreras omgivna av gröna stråk. En bärande tanke var att främja social gemenskap och forma den demokratiska medborgaren. Detta skulle uppnås genom att skapa mindre sammanhållna enheter.

Under denna tid togs programmet *Det framtida Stockholm* fram. I den fanns en schematisk plan för ett förortssamhälle på ca 10 000 invånare. Programmet utgjorde grund för 1952 års *Generalplan för Stockholm*.

ABC-staden

ABC stod för Arbete, Bostad, Centrum. Tanken var att den moderna familjen skulle bo, arbeta och tillbringa sin fritid i det lokala samhället. Dessa ABC-städer växte fram under 1950-talet. Bebyggelsen som uppfördes bestod till stor del av lamellhus med ett varierat planmönster, där byggnaderna ofta grupperades kring gårdar. Stadsplanerna följde ofta samma planeringsmönster; en krans av höghus som byggdes närmast centrum, bortanför höghusen byggdes trevåningshus och ännu längre bort radhus och villor. Exempel på typiska ABC-städer är Vällingby och Farsta i Stockholm.

Folkhemmets välfärdsbyggen och den goda bostaden

Efter andra världskriget kom välfärdsbygget igång i Sverige, det har även kallats folkhemsbygget. Folkhemmets uppbyggnad stod på den politiska agendan redan under 1930-talet men kom att fullföljas under efterkrigstiden. En av grundpelarna i den politiska agenda var att skapa sunda och ändamålsenliga bostäder för alla. Ett sätt att uppnå detta var att få bukt med den då rådande bostadsbristen. Man ville även höja bostadsstandarden som ett led i strävan mot en högre levnadsstandard.

För att möjliggöra detta togs bostadsnormer fram av staten. Bostadsnormerna för "den goda bostaden" blev ett krav för att exploatören skulle erhålla subventionerade statliga bostadslån. Normerna innefattade bland annat säkerhetskrav, krav på hållfasthet, krav på planlösningens utformning och utomhusmiljön.

Kollektiva lösningar var också en central utgångspunkt inom samhällsplaneringen, liksom grannskapsidén. Bostadsområden utformade efter grannskapidén delades in i vad man ansåg vara lagom stora bebyggelsegrupper som avgränsades från varandra med grönstråk, så kallade grannskapsenheter. Bebyggelsen anlades i kollektivtrafiknära lägen och nära kommersiell och social service. Till utbudet hörde även kyrkor, kultur och parker. Rekreation, ljus och luft var andra centrala begrepp i utformningen av bostäder. Vanligt förekommande material var puts, natursten, tegel, ädelträ och koppar. Variation, terränganpassning, grön förgårdsmark och kringbyggda gårdsrum var andra typiska drag.

Rationaliserat byggande och bilismen

Under 1950-talets mitt började byggandet industrialiseras. Det hantverksmässiga byggandet ersattes efterhand av prefabricerade byggelement. Byggnadsprocessen fick således en allt mer rationell och standardiserad karaktär, vilket även kom till uttryck i arkitekturen genom ett förenklat och repetitivt formspråk. Nya fasadmateriäl introducerades såsom lackerad plåt och eternit.

En annan faktor som kom att prägla 1950-talets stadsplanering och byggande var bilismen. Allt mer omfattande och konsekvent trafikplanering präglade bostadsområdena. Trafikseparering, garage, storskaliga parkeringar och en utpräglad trafikapparat blev tydliga inslag.

Den funktionalistiska parkstilen

En ny sorts utemiljöer utvecklades i Sverige under 1940-talet, vilka hade naturen som förebild. De nya idealen som växte fram gällde även trädgårdsrummen. Forna landskapsidéer passade inte längre in i den rationella samhällsplaneringen.

Nu skulle trädgården formas av naturen i stället för hortikulturen (det vill säga med inplanterade växter). Visionen var luftigt, öppet, naturligt och med en tydlig lokal förankring i urvalet av växter och träd.

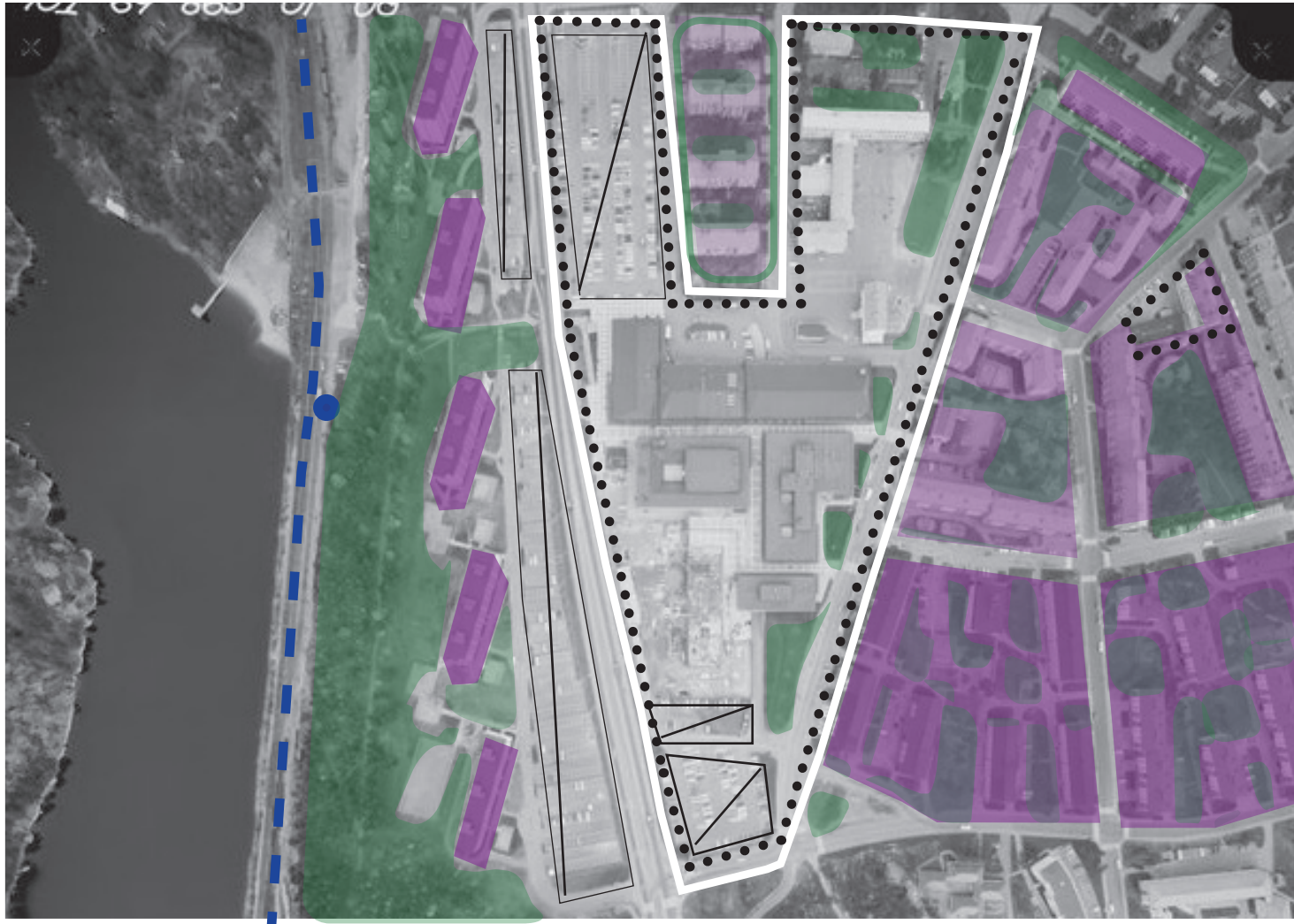
Prydligt strukturerade trädgårdar och parker med rabatter ersattes med en gestaltning präglad av det nya stilidealet. Det var dock inte enbart stiluttrycket som ändrades utan även naturens roll i miljön. Från att ha varit ett representativt förrum, blev det gröna rummet en gemensam vistelse- och rekreationsmiljö med ett eget värde. En viktig förutsättning för grönstrukturens utformning var landskapsarkitekter som kunde ta fasta på ett områdes karaktär och medvetet komplettera den med lämplig växtlighet.

De nya funktionalistiska gröna rummen gjorde sig gällande inom grannskapsplanering såväl som inom folkhemsbyggandet. Utomhusmiljön var något som inkluderades i bostadsnormerna. Bostadsgårdar skulle nu vara gröna och luftiga. Viktiga inslag var också tillvaratagandet av terrängen och den befintliga naturen med träd, klippor och andra naturinslag. Tydliga avgränsningar för grönytor saknades. Istället sträckte sig det befintliga gröna landskapet ända fram till byggnaden. Naturen kom att bli ett verktyg för att skapa rum och variation. Något som blev en central del i bebyggelsemiljöernas utformning likaväl som dess rekreativa roll runt 1900-talets mitt.

På bilden syns ett klassiskt funktionalistiskt bostadsområde. Plats okänd. Källa: Svenska Hem

Utvecklingen i centrala Handen sent 1960-tal

Flygbild över Centrala Handen från 1969. Utredningsområdet, markerat med vit linje. Källa: Lantmäteriet

Flygbilden visar Handen år 1969. Utredningsområdet är markerat med vit linje.

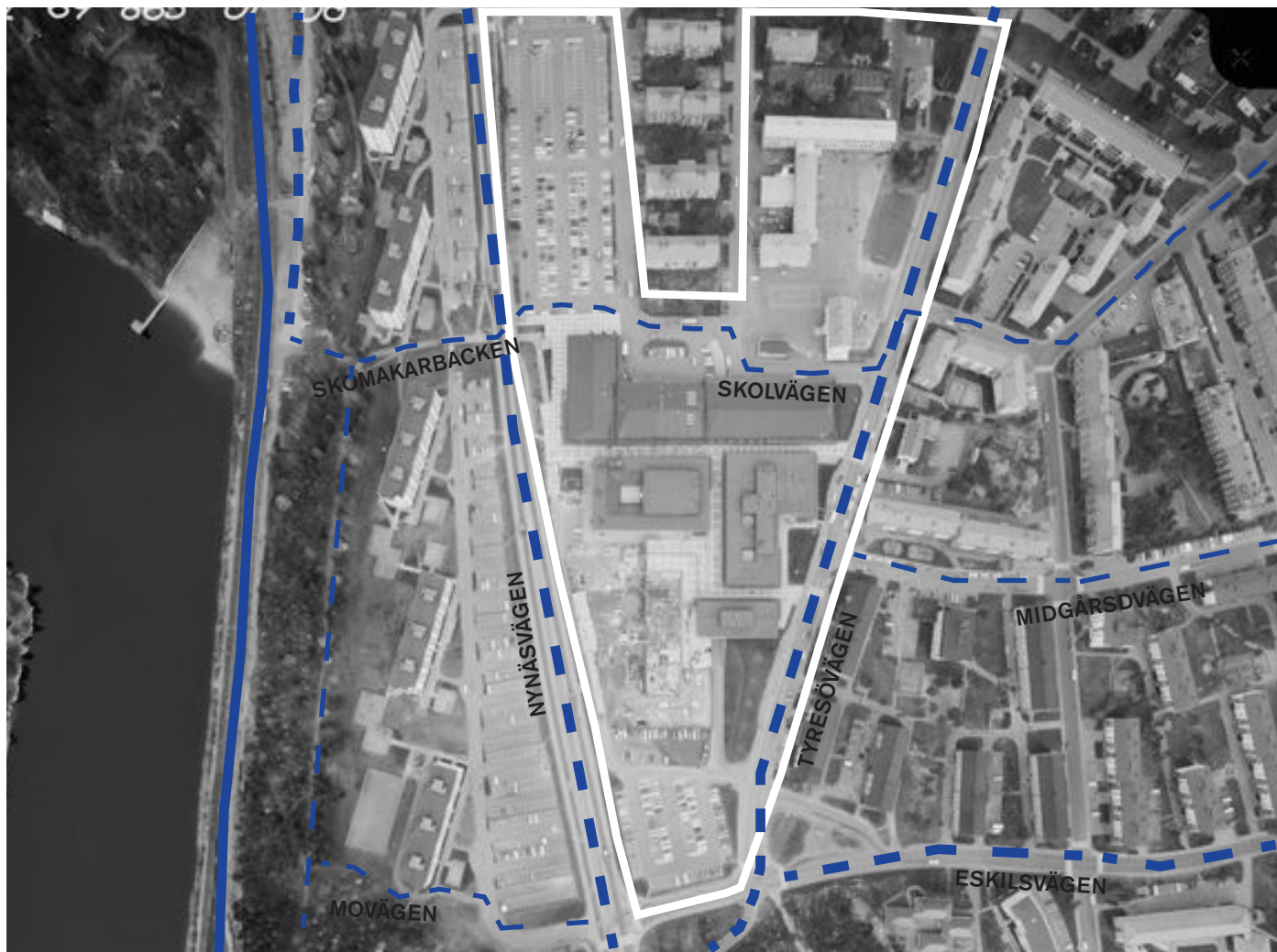
Stora förändringar har skett sedan 1950-talet. I princip har all bebyggelse från egnaheims-etableringen ersatts med modernismens byggnader. Kommunhuset och den gamla skolan står ännu kvar.

Ett helt nytt centrum har uppförts med ca 1000 tillhörande parkeringsplatser. I väst har det byggts sex nya skivhus med utblick mot Rudasjön. I öst har det tillkommit nya kvarter med bostadshus placerade efter stadsplaneidealet hus-i-park.

TECKENFÖRKLARING

- Bevarad/planterad grönsstruktur
- ⋯ Samhällsservice/centrumfunktioner
- Parkering
- 1940-tals bostäder placerade som hus i park
- 1950-talets parallellt placerade bostäder runt gröna gårdarum
- 1960-70-talets bostäder placerade som hus i park
- Järnväg
- Järnvägsstation

Kulturhistoriskt viktiga kommunikationsleder i centrala Handen sent 1960-tal

Flygbild över centrala Handen från 1969. Utredningsområdet, markerat med vit linje. Källa: Lantmäteriet

Flygbilden visar Handen år 1969.

Utredningsområdet är markerat med vit linje.

1600-tal: Historiska färdvägarna på vardera sida om centrum, Nynäsvägen och Tyresövägen/Runstensvägen. Dessa har inkorporerats i stadsplanen. Längs med järnvägen brukas fortfarande kommunikationsleden som följer Rudasjön. Samtliga är avläsbara på kartmaterial från 1600-talet.

1920-tal: Under stationssamhällets uppbyggnad skapades kopplingen mellan tågstationen och dåtidens centrumbildning kring skolan och kommunhuset. Kopplingen bestod av Skomakarbacken som utgick från stationen och upp över bergskammen samt Skolvägen inne i samhället. Skomakarbacken brukades inte av fordon på grund av lutningen. Fordon leddes istället upp i norr för att ansluta till Nynäsvägen och sedan in i samhället.

1940-tal: När modernismens utbyggnad av Handen tog vid drogs ovan nämnda koppling öster ut till "Lillcentrum".

1950-60-tal: I samband med den stora samhällsutbyggnaden skapades kvartersbildningarna sydost om "Lillcentrum". Dessa sammanlänkades med den nya centrumbildningen via Midgårdsvägen och Eskilsvägen.

1970-tal: En äldre koppling ned till vattnet, Movägen, förstärks i samband med att lamellhusen uppförs längs med Nynäsvägen.

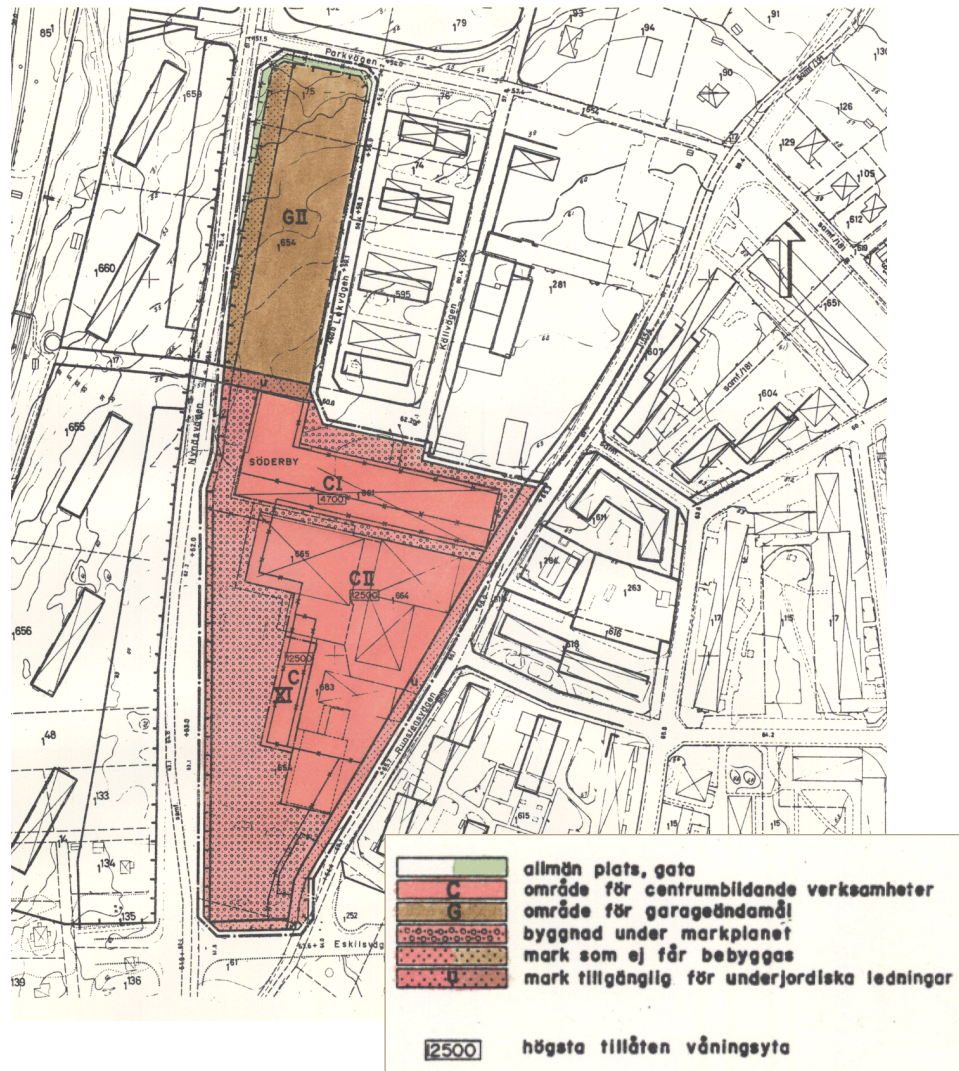
TECKENFÖRKLARING

— Järnvägsspår

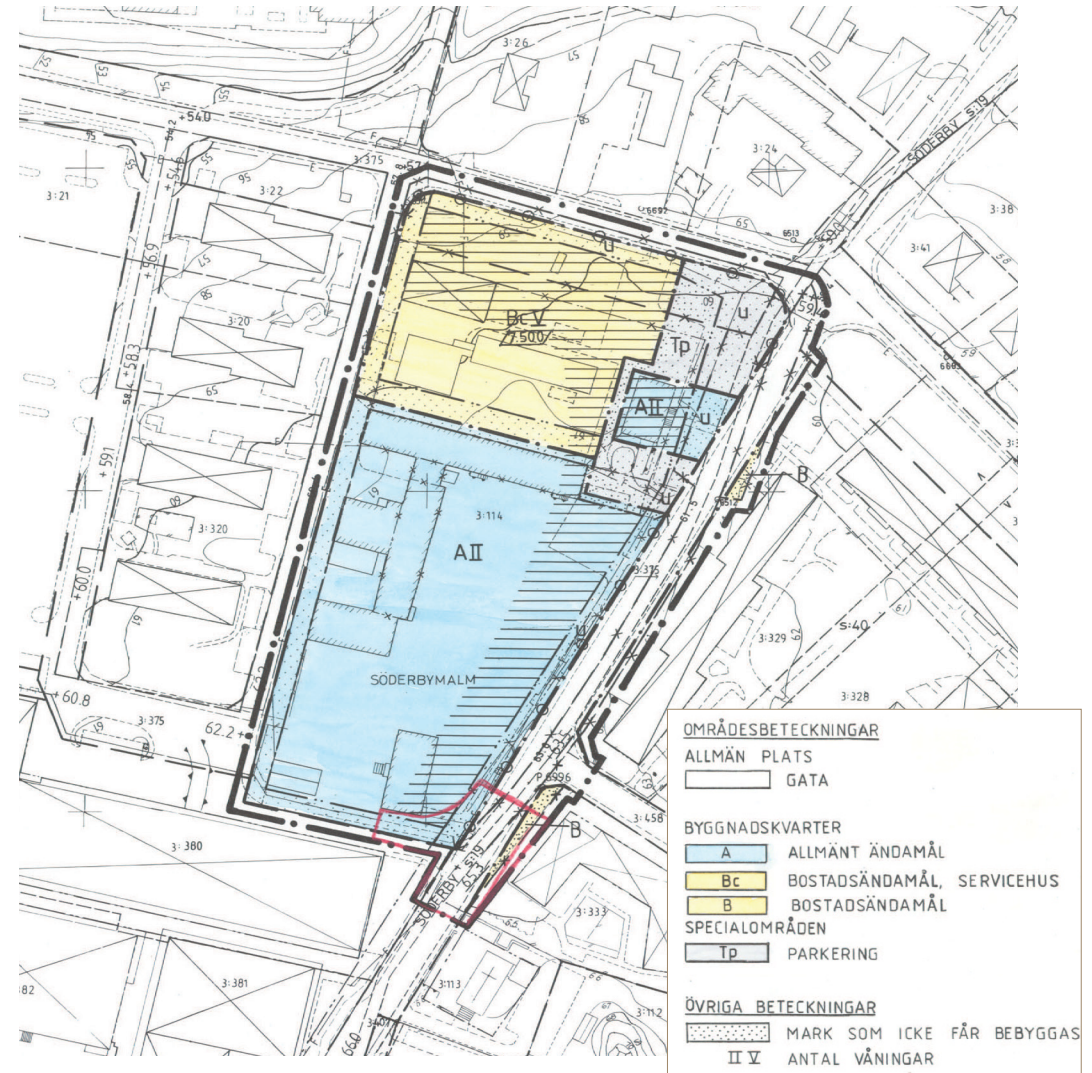
■ ■ Större kommunikationsled

— — Mindre kommunikationsled

Utredningsområdet

Ändring av stadsplan S41, laga kraft 1969. Planen visar utredningsområdets södra del. Stadsplanen fastställde markens område huvudsakligen till centrumbildande ändamål.

Stadsplan S118, laga kraft 1984. Planen visar utredningsområdets norra del med skolområde, kommunhus och serviceboende. Stadsplanen fastställde markens område till allmänt ändamål och bostäder.

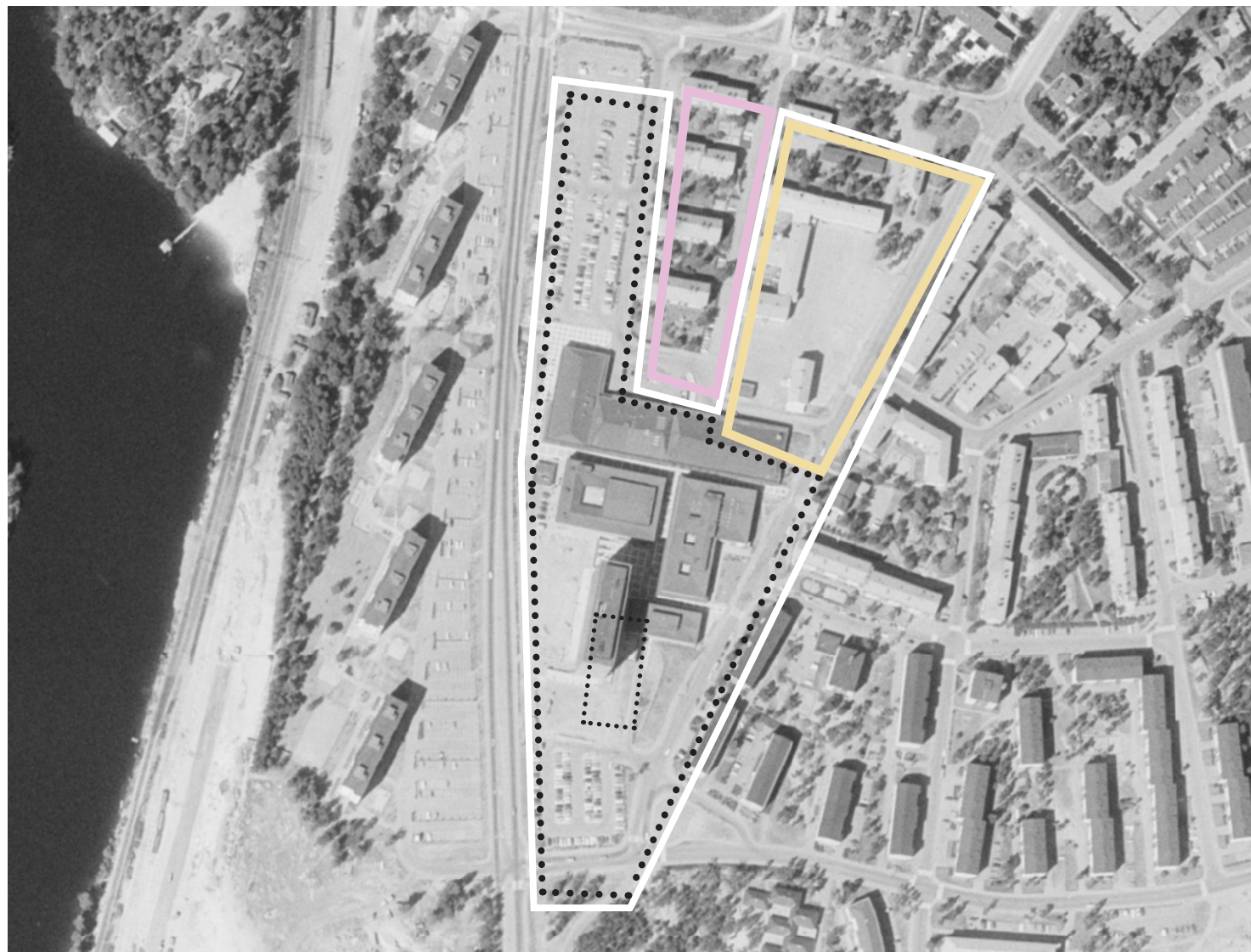
Karaktärsområden inom utredningsområdet

Sammantaget kom bebyggelsen att bestå av tre tydliga karaktärsområden i den triangel som skapades mellan Nynäsvägen och Tyresövägen; i nordöst stationssamhällets gamla centrumbebyggelse med skola och kommunhus, i norr bostadsområdet med lamellhus placerade som hus-i-park och centralt den nya centrumbebyggelsen. I anslutning till skolområdet uppfördes även ett kvarter med äldreboende under 1980-talet, något som kan betraktas som en förtätning än ett karaktärsområde.

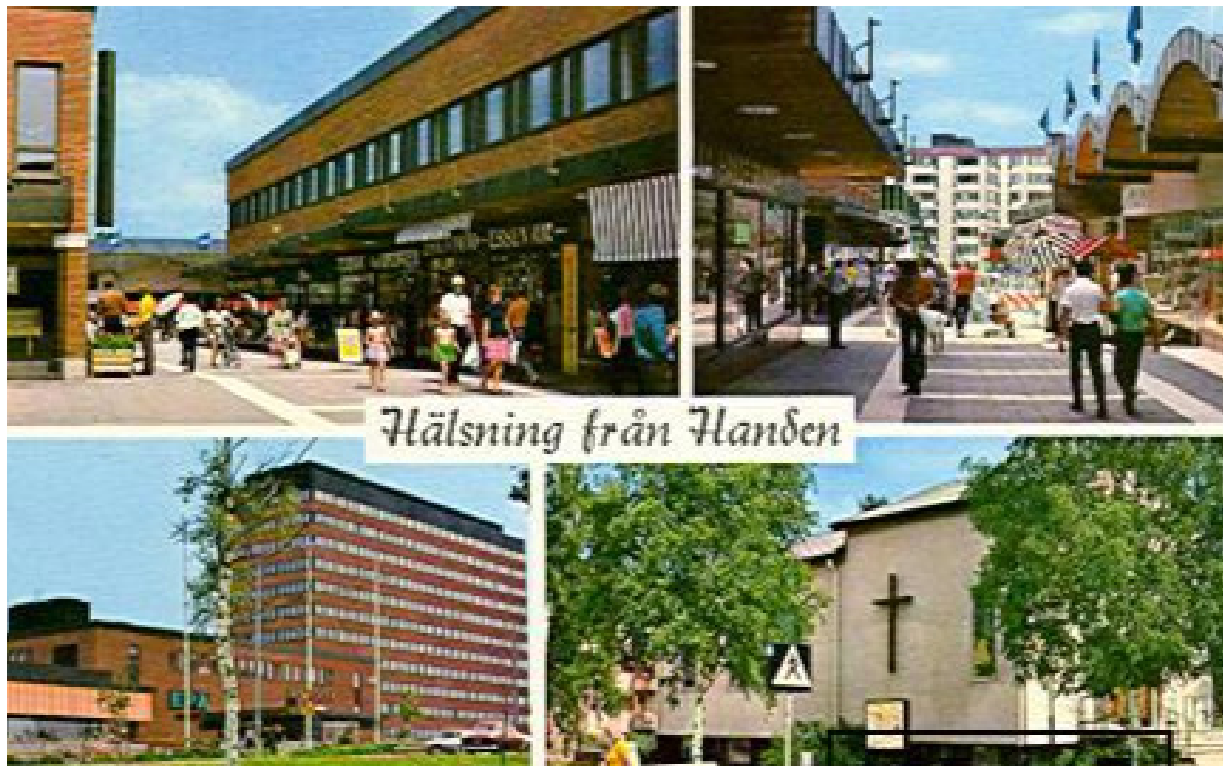
Eftersom det har varit svårt att finna ursprungliga bygglovshandlingar är det i skrivande stund oklart när de olika byggnaderna är uppförda.

För centrumanläggningen är ritningarna daterade till 1965 och 1966. Olika källor anger att en centruminvigning ska ha genomförts 1964, men sannolikt har den skett något år senare.

- 1920-30-talets ursprungliga skola och kommunhus/ursprunglig centrumbildning
- 1940-tals bostäder placerade som hus-i-park
- 1960-70-talets nya centrumbebyggelse med nytt kommunhus

Flygbild över centrala Handen från 1975. Utredningsområdet, markerat med vit linje. Märk väl att det nya kommunhuset är uppfört mitt i centrumområdet (markerat med svarta prickar). Källa: Lantmäteriet

Vykort som visar Handens utomhuscentrum innan det byggdes in. Överst t.h: en av gågatorna med de återkommande välvda skärmtaken och markbeläggning med rutmönster. På nedersta bilden t.v: det ursprungliga EPA-varuhuset med den lilla kiosken framför, år 1968. I fonden syns kommunhuset i sin ursprungliga utformning. Nederst t.h: kapellet som stod där St. Eskils kyrka står idag. Källa: Leopolds antikvariat

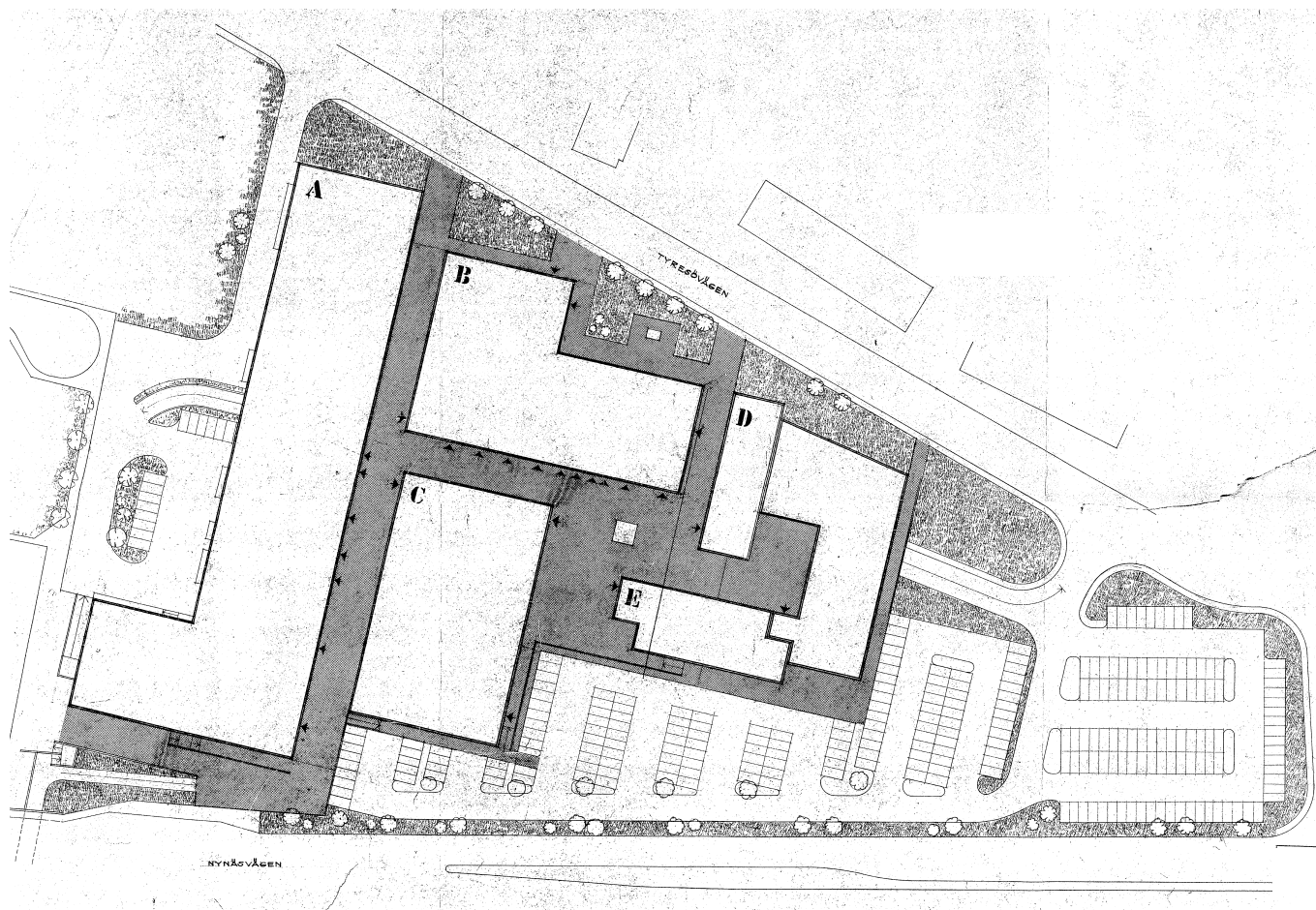
På bilden syns busshållsplats för linje 843 mot Handens centrum, år 1977. Källa: Spårvägmuseet

Haninges nya stadsdelscentrum

På 1960- och 70-talet beräknades Stockholmsregionen utvecklas snabbt och behovet av nya bostäder runt om i länet skulle bli stort. Flera av Stockholms kranskommuner, bland dem Öster- och Västerhaninge, svarade på prognosen genom att planera för nya bostäder och en centrumanläggning. Det nya centrumet skulle ligga nära den nya järnvägsstationen som planerades tas i bruk 1973. Tanken var att Handen skulle tjäna som stadskärna för 30 000 invånare, därför planerades det också för närmare 1 000 parkeringsplatser.

I mitten av 1960-talet invigdes Haninges nya stadsdelscentrum. Här skulle modernismens ökade konsumtion och närhetsprinciper till både samhällsservice och handel införlivas. Den nya anläggningen blev ett utomhuscentrum med gågator och en blandning av varuhus och småbutiker. I planen för centrum ingick också nya lokaler för den kommunala förvaltningen, det vill säga det elva våningar höga kontorshus som idag tydligt markerar centrumanläggningen i stadsrummet.

Området planerades med ett antal olika byggnader; A, B, C, D och E (det framtida kommunhuset). På situationsplanen till höger syns de fem olika byggnadskropparnas placering på den nästan triangulära fastigheten Söderbymalm 3:380. Alla byggnader utom hus D redovisas på kommande uppslag. Ritningarna till hus D har inte återfunnits i arkiven.

Källa: Haninge kommuns bygglovsarkiv

Vykort som visar Handens utomhuscentrum innan det byggdes in. Punktvis uppförda välvda takkonstruktioner knyter samman byggnaderna och skyddar fotgängare från väder och vind. Källa: Leopolds antikvariat

Centrumbyggnad hus A

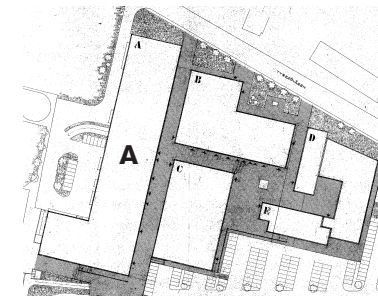
Söderbymalm 3:380

Arkitekt: AGL arkitektkontor AB

Ritat: År 1966

Byggnaden uppfördes med:

- Återhållsamt och avskalat stilspråk med få, men genomarbetade, detaljer.
- Repetitiva fönsterrader.
- Rött tegel
- Stora butiksfönster som vände sig mot söder.
- Plåtklädda välvda skärmtak, panelklädda undertak. Krönta av nedkragad kopparplåt.
- Lastkajer mot norr.
- Anpassat efter topografin och således byggt i suterräng.
- Tydlig fram och baksida.

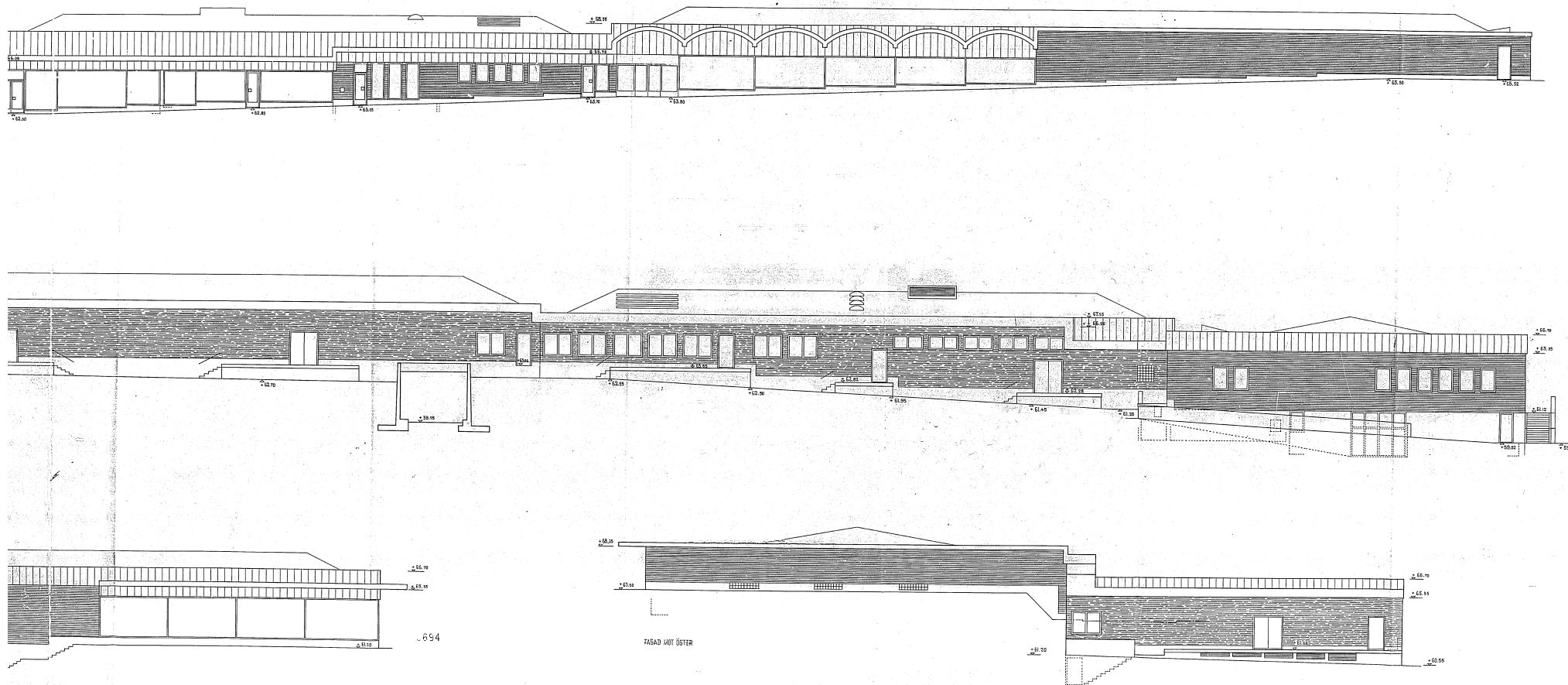

The architectural drawings include:

- Top Section:** A longitudinal section of the building showing the roof structure, internal layout, and floor levels. Key elevations include +0.00, +0.10, +0.20, +0.30, +0.40, +0.50, +0.60, +0.70, +0.80, +0.90, +1.00, +1.10, +1.20, +1.30, +1.40, +1.50, +1.60, +1.70, +1.80, +1.90, +2.00, +2.10, +2.20, +2.30, +2.40, +2.50, +2.60, +2.70, +2.80, +2.90, +3.00, +3.10, +3.20, +3.30, +3.40, +3.50, +3.60, +3.70, +3.80, +3.90, +4.00, +4.10, +4.20, +4.30, +4.40, +4.50, +4.60, +4.70, +4.80, +4.90, +5.00, +5.10, +5.20, +5.30, +5.40, +5.50, +5.60, +5.70, +5.80, +5.90, +6.00, +6.10, +6.20, +6.30, +6.40, +6.50, +6.60, +6.70, +6.80, +6.90, +7.00, +7.10, +7.20, +7.30, +7.40, +7.50, +7.60, +7.70, +7.80, +7.90, +8.00, +8.10, +8.20, +8.30, +8.40, +8.50, +8.60, +8.70, +8.80, +8.90, +9.00, +9.10, +9.20, +9.30, +9.40, +9.50, +9.60, +9.70, +9.80, +9.90, +10.00, +10.10, +10.20, +10.30, +10.40, +10.50, +10.60, +10.70, +10.80, +10.90, +11.00, +11.10, +11.20, +11.30, +11.40, +11.50, +11.60, +11.70, +11.80, +11.90, +12.00, +12.10, +12.20, +12.30, +12.40, +12.50, +12.60, +12.70, +12.80, +12.90, +13.00, +13.10, +13.20, +13.30, +13.40, +13.50, +13.60, +13.70, +13.80, +13.90, +14.00, +14.10, +14.20, +14.30, +14.40, +14.50, +14.60, +14.70, +14.80, +14.90, +15.00, +15.10, +15.20, +15.30, +15.40, +15.50, +15.60, +15.70, +15.80, +15.90, +16.00, +16.10, +16.20, +16.30, +16.40, +16.50, +16.60, +16.70, +16.80, +16.90, +17.00, +17.10, +17.20, +17.30, +17.40, +17.50, +17.60, +17.70, +17.80, +17.90, +18.00, +18.10, +18.20, +18.30, +18.40, +18.50, +18.60, +18.70, +18.80, +18.90, +19.00, +19.10, +19.20, +19.30, +19.40, +19.50, +19.60, +19.70, +19.80, +19.90, +20.00, +20.10, +20.20, +20.30, +20.40, +20.50, +20.60, +20.70, +20.80, +20.90, +21.00, +21.10, +21.20, +21.30, +21.40, +21.50, +21.60, +21.70, +21.80, +21.90, +22.00, +22.10, +22.20, +22.30, +22.40, +22.50, +22.60, +22.70, +22.80, +22.90, +23.00, +23.10, +23.20, +23.30, +23.40, +23.50, +23.60, +23.70, +23.80, +23.90, +24.00, +24.10, +24.20, +24.30, +24.40, +24.50, +24.60, +24.70, +24.80, +24.90, +25.00, +25.10, +25.20, +25.30, +25.40, +25.50, +25.60, +25.70, +25.80, +25.90, +26.00, +26.10, +26.20, +26.30, +26.40, +26.50, +26.60, +26.70, +26.80, +26.90, +27.00, +27.10, +27.20, +27.30, +27.40, +27.50, +27.60, +27.70, +27.80, +27.90, +28.00, +28.10, +28.20, +28.30, +28.40, +28.50, +28.60, +28.70, +28.80, +28.90, +29.00, +29.10, +29.20, +29.30, +29.40, +29.50, +29.60, +29.70, +29.80, +29.90, +30.00, +30.10, +30.20, +30.30, +30.40, +30.50, +30.60, +30.70, +30.80, +30.90, +31.00, +31.10, +31.20, +31.30, +31.40, +31.50, +31.60, +31.70, +31.80, +31.90, +32.00, +32.10, +32.20, +32.30, +32.40, +32.50, +32.60, +32.70, +32.80, +32.90, +33.00, +33.10, +33.20, +33.30, +33.40, +33.50, +33.60, +33.70, +33.80, +33.90, +34.00, +34.10, +34.20, +34.30, +34.40, +34.50, +34.60, +34.70, +34.80, +34.90, +35.00, +35.10, +35.20, +35.30, +35.40, +35.50, +35.60, +35.70, +35.80, +35.90, +36.00, +36.10, +36.20, +36.30, +36.40, +36.50, +36.60, +36.70, +36.80, +36.90, +37.00, +37.10, +37.20, +37.30, +37.40, +37.50, +37.60, +37.70, +37.80, +37.90, +38.00, +38.10, +38.20, +38.30, +38.40, +38.50, +38.60, +38.70, +38.80, +38.90, +39.00, +39.10, +39.20, +39.30, +39.40, +39.50, +39.60, +39.70, +39.80, +39.90, +40.00, +40.10, +40.20, +40.30, +40.40, +40.50, +40.60, +40.70, +40.80, +40.90, +41.00, +41.10, +41.20, +41.30, +41.40, +41.50, +41.60, +41.70, +41.80, +41.90, +42.00, +42.10, +42.20, +42.30, +42.40, +42.50, +42.60, +42.70, +42.80, +42.90, +43.00, +43.10, +43.20, +43.30, +43.40, +43.50, +43.60, +43.70, +43.80, +43.90, +44.00, +44.10, +44.20, +44.30, +44.40, +44.50, +44.60, +44.70, +44.80, +44.90, +45.00, +45.10, +45.20, +45.30, +45.40, +45.50, +45.60, +45.70, +45.80, +45.90, +46.00, +46.10, +46.20, +46.30, +46.40, +46.50, +46.60, +46.70, +46.80, +46.90, +47.00, +47.10, +47.20, +47.30, +47.40, +47.50, +47.60, +47.70, +47.80, +47.90, +48.00, +48.10, +48.20, +48.30, +48.40, +48.50, +48.60, +48.70, +48.80, +48.90, +49.00, +49.10, +49.20, +49.30, +49.40, +49.50, +49.60, +49.70, +49.80, +49.90, +50.00, +50.10, +50.20, +50.30, +50.40, +50.50, +50.60, +50.70, +50.80, +50.90, +51.00, +51.10, +51.20, +51.30, +51.40, +51.50, +51.60, +51.70, +51.80, +51.90, +52.00, +52.10, +52.20, +52.30, +52.40, +52.50, +52.60, +52.70, +52.80, +52.90, +53.00, +53.10, +53.20, +53.30, +53.40, +53.50, +53.60, +53.70, +53.80, +53.90, +54.00, +54.10, +54.20, +54.30, +54.40, +54.50, +54.60, +54.70, +54.80, +54.90, +55.00, +55.10, +55.20, +55.30, +55.40, +55.50, +55.60, +55.70, +55.80, +55.90, +56.00, +56.10, +56.20, +56.30, +56.40, +56.50, +56.60, +56.70, +56.80, +56.90, +57.00, +57.10, +57.20, +57.30, +57.40, +57.50, +57.60, +57.70, +57.80, +57.90, +58.00, +58.10, +58.20, +58.30, +58.40, +58.50, +58.60, +58.70, +58.80, +58.90, +59

Källa: Haninge kommuns bygglovsarkiv

Hus A fortsättning

Källa: Haninge kommuns bygglövsarkiv

Centrumbyggnad hus B

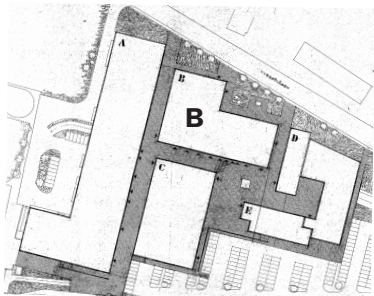
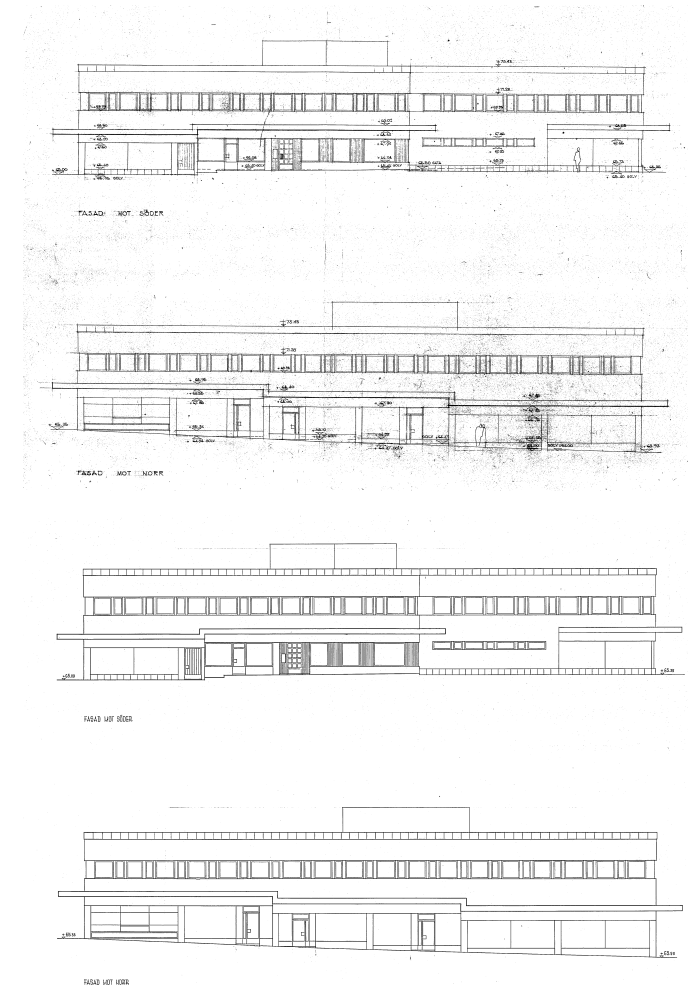
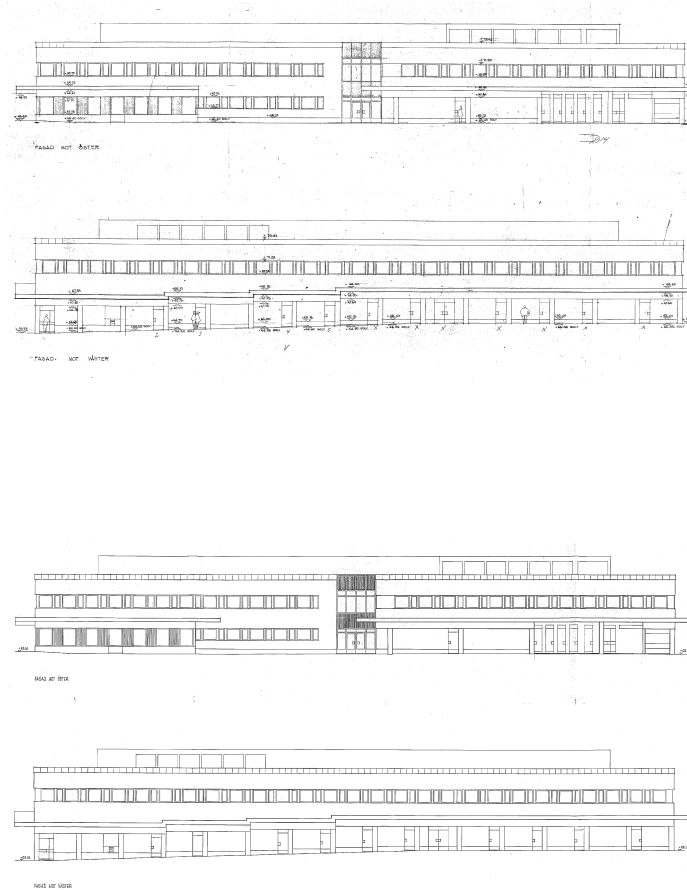
Söderbymalm 3:380

Arkitekt: AGL arkitektkontor AB

Ritad: År 1965

Byggnaden uppfördes med:

- Återhållsamt och avskalt stilspråk med få, men genomarbetade, detaljer.
- Repetitiva fönsterrader.
- Rött tegel.
- Stora butiksfönster och många entréer som vände sig in mot gågatorna.
- Platta plåtklädda skärmtak med panelklädda undertak. Krönta av nedkragad kopparplåt.
- Anpassning efter topografin och byggdes således i suterräng.
- Tillgänglighet även via Tyresövägen.

Källa: Haninge kommuns bygglövsarkiv

Centrumbyggnad hus C

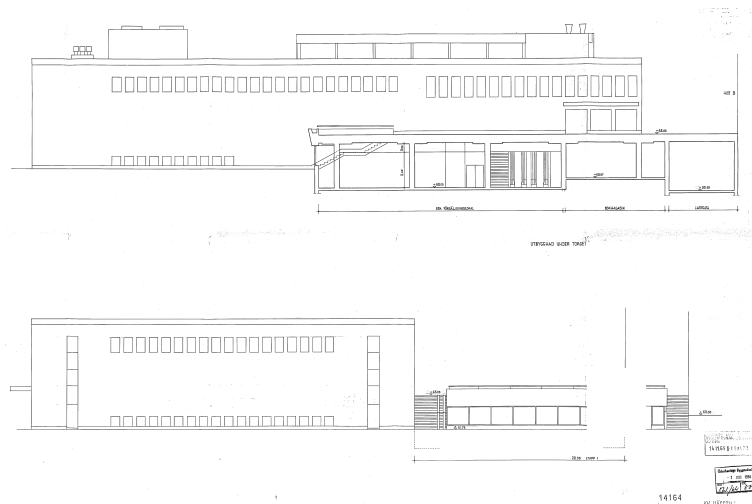
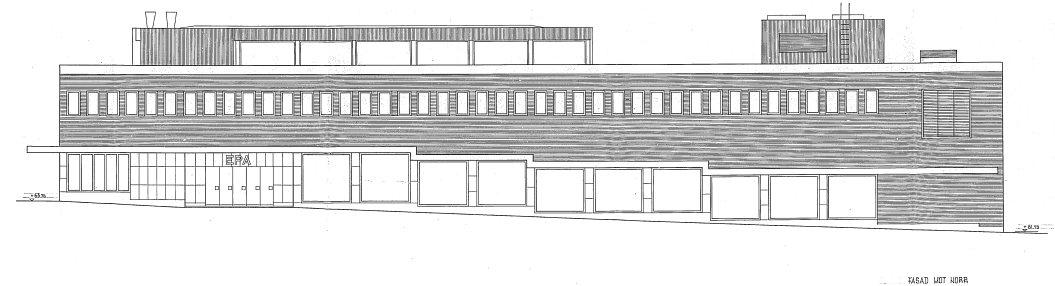
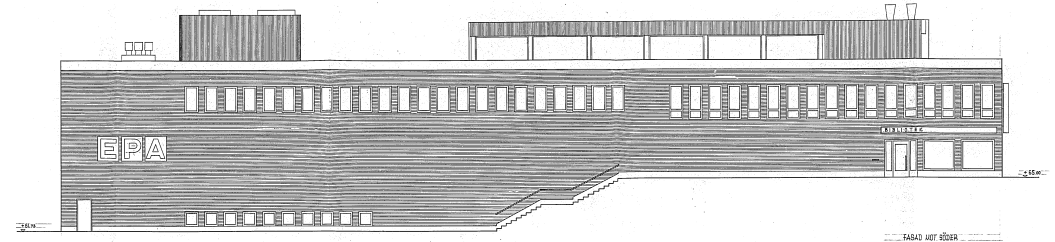
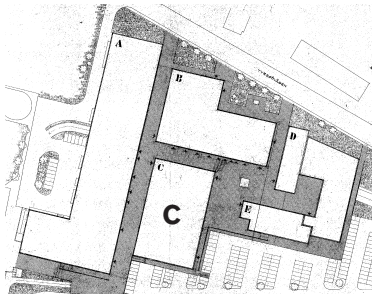
Söderbymalm 3:380

Arkitekt: AGL arkitektkontor AB

Ritat: År 1966

Byggnaden uppfördes med:

- Återhållsamt och avskalt stilspråk med få, men genomarbetade, detaljer.
- Repetitiva fönsterrader.
- Rött tegel.
- Stora butiksfönster och många entréer som vände sig in mot gågatorna.
- Raka plåtklädda skärmtak med panelklädda undertak. Krönta av nedkragad kopparplåt.
- Anpassning efter topografin och byggdes i suteräng.
- Skulle inrymma EPA-varuhus och bibliotek.
- Utbyggnad under torget.
- Indragen takvåning med fönster.
- Lodräta fönsterrader som bröt genom våningsplanen, sannolikt i syftet skapa ljusinsläpp för trapphus.
- Fasadklinker accentuerade EPA-varuhusets huvudentré på norrfasaden in mot centrum.
- Mindre ingång i det sydvästra hörnet kopplat till EPA-varuhuset.
- Ingång till biblioteket på sydöstra hörnet.

Källa: Haninge kommuns bygglovsarkiv

Kommunhus (hus F)

Söderbymalm 3:405

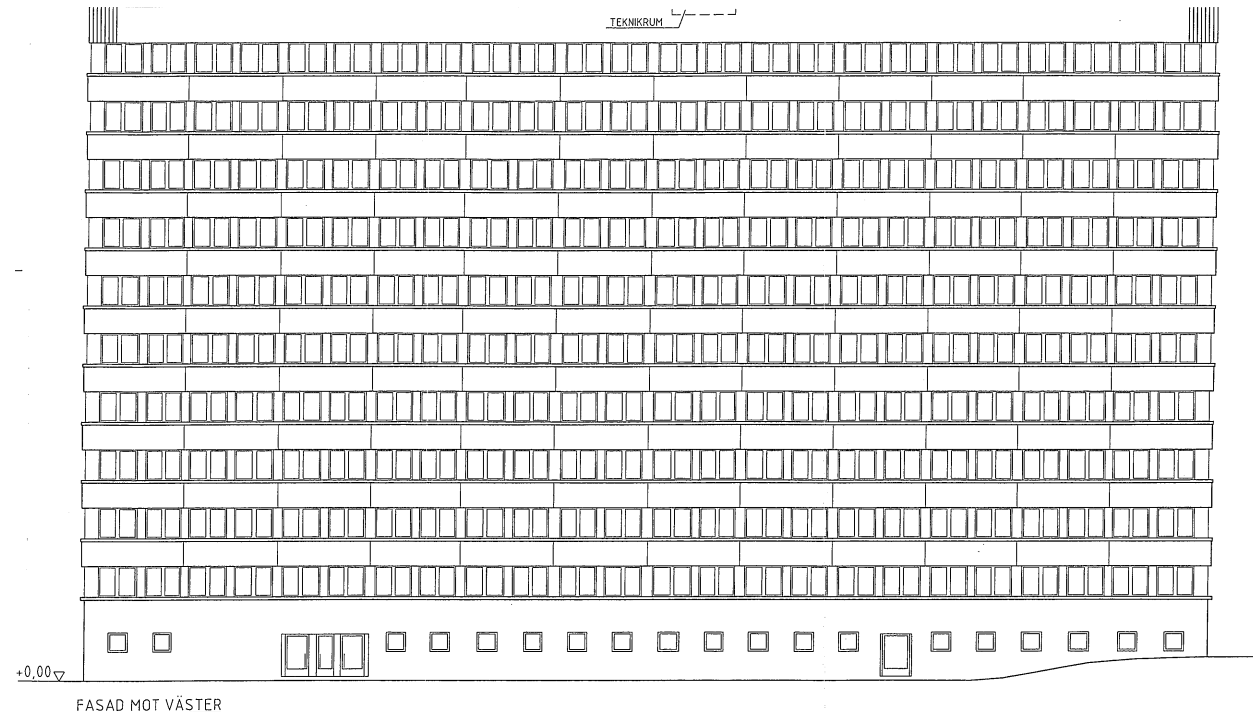
Arkitekt: Engstrand och Speek

Ritat: I början av 1970-talet

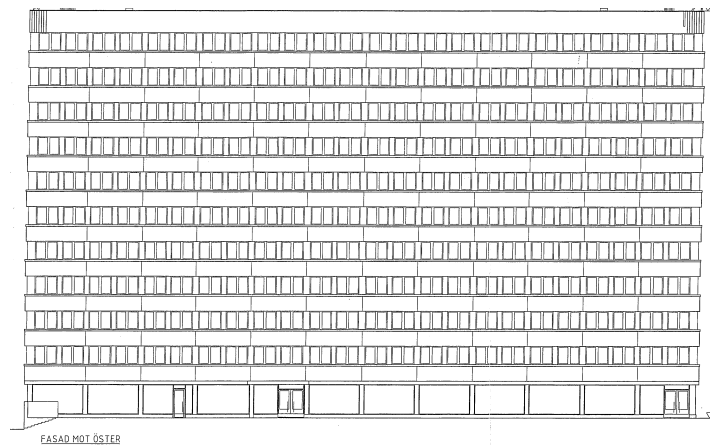
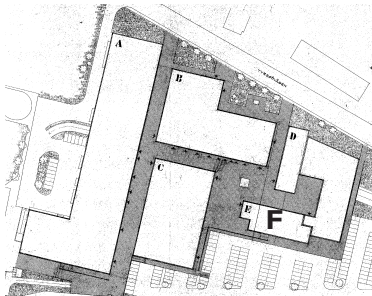
Det andra kommunhuset, på Runstenstorget 4, uppförs i början av 1970-talet. Efter kommunreformen 1971 då Österhaninge och Västerhaninge slogs samman ökade behovet av fler kontorsrum i relation till den växande kommunala administrationen.

Byggnaden uppfördes:

- Med ett tydligt rationellt och modernistiskt stilspråk.
- I betong med elva våningsplan.
- Med platt tak och tydlig sarg som accentuerade byggnadens avslut i höjdd.
- Med repetitiva fönsterrader som särskiljdes av röda tegelband.
- Stora fönster i bottenplan ut mot Tyresövägen och mindre ut mot Nynäsvägen.
- Sannolikt med huvudentrén ut mot Tyresövägen.

Källa: Haninge kommuns bygglövsarkiv

Ursprungligt kommunhus

Söderbymalm 3:470

Arkitekt: Okänd

Ritat: År 1934

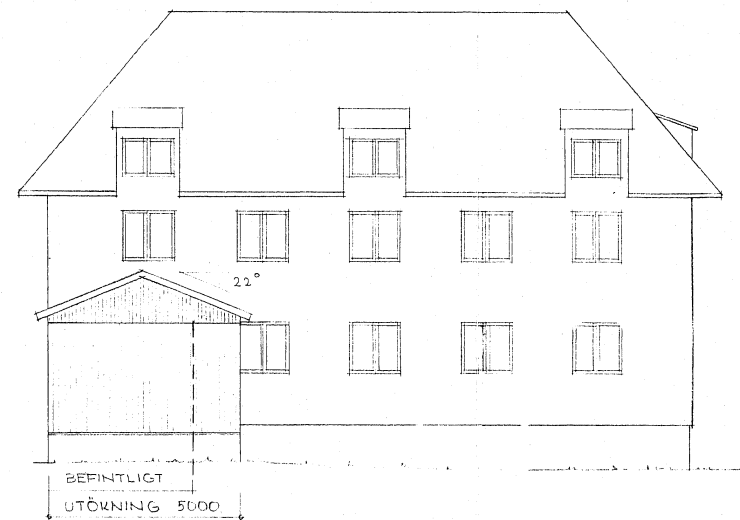
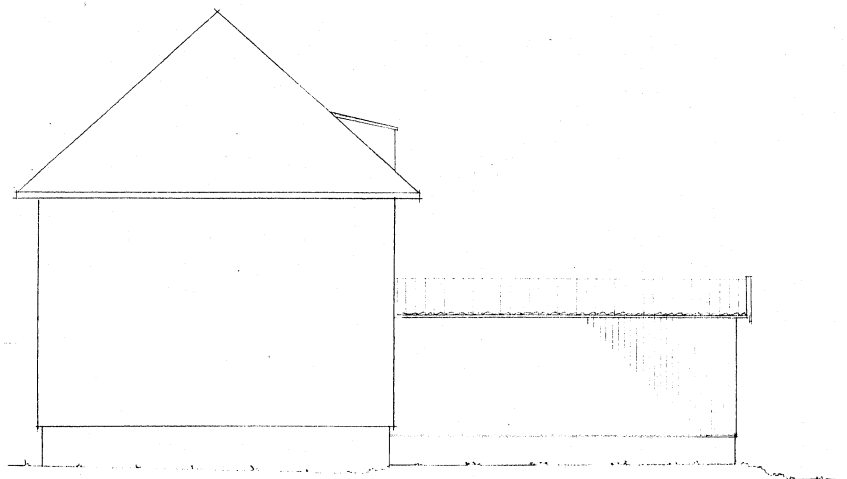
Det första kommunhuset uppfördes 1934 för Österhaninge kommuns administration. Här fanns kontor, poliskontor med häkte i källaren och bostad.

Byggnaden uppfördes:

- I en delvis klassicerande arkitektur med tydliga genomslag av funktionalistisk rationalitet.
- I trä med två våningsplan.
- Med högt valmat tak belagt med tegelpannor.
- Med ljust målad stående ytterpanel.
- Med regelbundet placerade fönster med två lufter i två parallella rader.
- En centrerad huvudentré ut mot Tyresövägen, vilken nåddes via en ståndsmässig trapp.
- Placerat som hus i park med utsparade tallar och skogsmarker runt omkring.

Vykort av det ursprungliga kommunhuset i Handen, årtal okänt.
Källa: Stockholms stadsmuseum

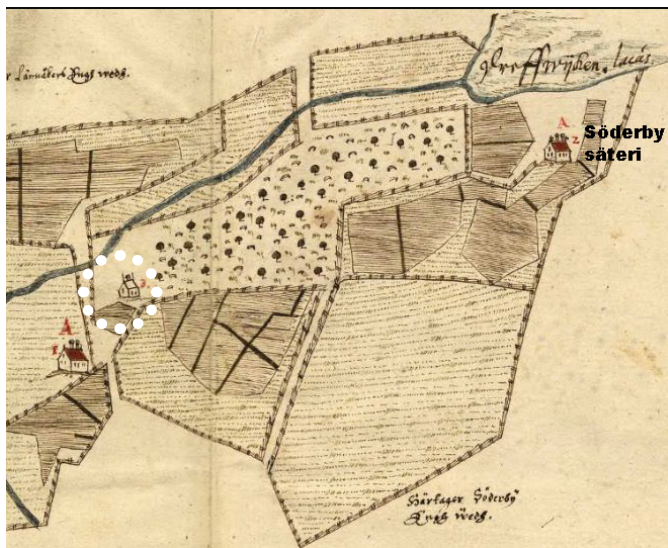

Källa: Haninge kommuns bygglovsarkiv

Det ursprungliga stationssamhället möter modernismen. Handens ursprungliga tågstation i förgrunden. I fonden syns ett av skivhusen längs med Nynäsvägen. Fotot är sannolikt taget i början av 1970-talet. Källa: Handenungar

HISTORISKA SAMMANFATTNING 1600-2024

1600-tal

Uppmätningsskarta över Söderby säteris ägor. Säteriet syns i nordöst. Rudasjön syns delat markerna i sydväst. Ungefärlig plats för dagens Handen är utmärkt med vit prickad cirkel. Markerna bestod av skog, åker och betesmarker för djurhållning. Källa: Haninge hembygdsigille

1900

De första större förändringarna i området syns i kartmaterial först runt sekelskiftet 1800/1900-talet. På Häradsökonomiska kartan syns den nya järnvägens dragning som binder samman Stockholm och Nynäshamn. Vit prickad cirkel markerar ungefärligt läge för Östra Haninge station, dagens Handen. Ortsnamnet sägs komma från det mindre torpet Handen som syns i nordöst på kartan, uppgifterna är dock inte bekräftade. Området präglas ännu av skogsbeklädda utmarker tillhörande Söderbys säteri. Från norr till söder utmärker sig de två historiska kommunikationslederna, Nynäsvägen och Tyresövägen, som fram till dags dato löper på båda sidor av utredningsområdet. Vägarna har dock över tid rätats ut och bearbetats. Källa: Lantmäteriet

1951

På Ekonomiska kartan syns Handens omfattande egnahemsbebyggelse som följer järnvägens dragning. De avstyckade lotterna är väl tilltagna och har ofta bostadshusen centralt placerade, alternativt indragna, på tomterna. Runstensskolan, kommunalhuset och St. Eskils tidigare kyrka är uppförda. 1940-talets kvarter med hus i park har uppförts bredvid skolan. Grönstrukturer är fortfarande dominerande inom utredningsområdet. Källa: Lantmäteriet

1965

Flygfotot från 1965 visar att byggnationen av Handens nya centrum har påbörjats. Ån så länge har bara den första byggnaden uppförts, hus A som syns som en L-formad byggnad centralt i bild. Detta blir den första byggnaden av de ursprungliga fem som ska komma att forma Haninges nya planerade stadskärna. I väst har gruppen av skivhus längs med Nynäsvägen börjat inta sin plats. Ännu är inte alla färdigbyggda. Runstensskolans äldre och senare uppförda byggnader syns i norr, liksom det ursprungliga kommunhuset. I öst har en omfattande folkhemsbebyggelse uppförts. 1950-talets kvarter i är huvudsak planerade med stora halvslutna gröna innergårdar medans 1960-talets kvarter återgår till bostadshus placerade efter hus-i-park idealet. I mötet mellan de historiska Nynäsvägen och Tyresövägen i söder är skogen fortfarande bevarad i en grön kil. Källa: Lantmäteriet

1982

År 1982 står i stort sett hela Haninge utomhuscentrum klart. Slututförandet överensstämmer inte helt med den ursprungliga översiktsplanen då det nya kommunhuset står mer friställt mot söder än vad det först var tänkt. Mellan centrumbyggnaderna syns betongplattornas rutmönster i vitt. Centralt i bild syns torget mellan det nya kommunhuset och hus C. I söder har omfattande parkeringsytor anlagts medan mötet med bostadsbebyggelsen i öster är mer gröngjort. Det historiska mötet mellan Nynäsvägen och Tyresövägen har skurits av i och med den nyanlagda korsningen Eskilsvägen/Nynäsvägen. Gruppen av sex lamellhus ut mot Rudasjön är färdigbyggda och möter längst ned i sydväst den nya pendeltågsuppgången. I norr står skolbyggnaderna och det ursprungliga kommunhuset kvar. Norr därom har det uppförts ett äldreboende.

2024

År 1987 byggdes hela centrumanläggningen in och utökades mot söder med bland annat garage. Rakt över Eskilsvägen uppfördes 1986 den byggnad som går under namnet Poseidonhuset. På bilden syns fortfarande skolbyggnaderna i norr, varav den ena är från stationssamhällets uppbyggnadstid, den så kallade "Gula villan". Samtliga skolbyggnader demonterades under hösten 2024. Det ursprungliga kommunhuset står bevarat. Mycket av centrumanläggningens gröna möte med bostadskvarteren i öst har ersatts med hårdgjorda ytor.

Karaktärisering

Centrumanläggningen

Centrumanläggningen har genomgått flera större förändringar sedan uppförandet på 1960-talet. På 1980-talet byggdes komplexet till söder ut till dubbla storleken och ett garage med parkeringsdäck tillkom. I samband med denna omdaning byggdes även centrumet in och blev en för tiden typisk inomhusgalleria. Detta grepp var mycket vanligt under 1980-90-talet och inspirerades av den amerikanska företeelsen "shopping mall". Syftet var att besökarna skulle skyddas från väder och vind för att under bekväma förhållanden kunna handla och utföra andra ärenden. Till en början fanns både butiker, restauranger och viss samhällsservice inom många av de svenska shopping-centrumen, som en rest från de ABC-städer som de uppstod i.

I Haninge centrum har samhällsservice så som bibliotek och kommunhus separerats över tid från det inbyggda komplexet och ett mer renodlat affärscentrum har utkristaliserats. Här kan besökaren idag handla i diverse butiker och ta paus för att äta eller fika.

De postmodernistiska byggnaderna i Haninge centrum har en mer lekfullt stil än 1960-talets. Återkommande är fasadtegel som drar mot rosa samt ljusgröna plåtpartier. För att knyta samman de olika byggnaderna har entréerna byggts om. Idag accentueras de av delvis inglasade påbyggnader. I mötet mellan ursprunglig och sekundär bebyggelse har det röda teglet inkorporerats i ett försök till en mindre iögonfallande övergång mellan stilspråken.

Sammantaget ligger det idag stort fokus på att underlätta för den bilburna besökaren. Bilvägar, garage, ramper och parkeringsplatser dominerar miljön visuellt.

Haninge centrum utgörs idag av ett brokigt möte mellan flertalet årsringar och arkitektoniska uttryck från 1900-talets andra hälft. Från vänster syns 1980-talets tillägg som möter 1960-talets ursprungliga centrumanläggning i fonden. Där bakom syns kommunens andra kommunhus. Till höger i bild 1960-talets bostadsbebyggelse. Parken i förgrunden berättar om ett visst grönt samband som tidigare än tydligare följde Tyresövägen/Runstensvägen.

1. Hus A med platsbildning

Söderbymalm 3:380

Byggnaden har över tid både byggts om och till, något som har skapat ett brokigt och svårläst uttryck från Nynäsvägen.

Västra fasaden:

- Bevarat fasadkalk (möjligen Höganäs) som accentuerar sockeln. På vissa delar av fasaden är den dold av spalje.
- Bevarade repetitiva fönsterrader.
- Bevarade platta tak.
- Bevarat ursprungligt rött tegel.
- Bevarad markbeläggning av betongplattor med frilagd ballast. Vita plattor skapar ett rutnär som bidrar till att skapa en helhetsmiljö.
- Bevarade formgjutna betongmurar.
- Bevarade kvadratiske kantstenar.
- Tillägg av reklamskyltar som döljer de nedkragade kopparplåtarna vid takkrön.
- Tillägg av inglasad entré.
- Tillägg av utomhusservering samt sekundär hålltagning för glasparti ut mot uteservering.

Södra fasaden:

- Inbyggd i centrumet.

Östra fasaden:

- Bevarat ursprungligt rött tegel.
- Bevarad nedkragad kopparplåt över takkrön.
- Tillägg kopplade till polisstationen.
- Tillägg av inglasad entré.

Norra fasaden:

- Bevarat ursprungligt rött tegel.
- Bevarade skärmtak med nedkragade kopparplåtar vid polisstationen.
- Bevarade lastbryggor och ursprungliga lastångar.
- Tillägg av flertalet plank och plåttak i samband med den nya utbygda entrén.

1

Ovan: västra fasaden

T.h: möjligen Höganäskalk längs med sockeln på västra och norra fasaden

2

3

4

1. Västra fasaden med bevarat fasadklinker och rött tegel. Framför byggnaden finns en platsbildning med bevarad markbeläggning som ramas in av ursprungliga formgjutna betongmurar.
2. Ursprungligt fasadklinker i hörnet mellan västra och norra fasaden.
3. Östra fasaden. Sekundär entré länkar samman byggnad A och B efter att centrumet byggdes in.
4. Hörnet mellan östra och norra fasaden med ursprungliga bevarade skärmtak.
5. Många tillägg har uppstått under årens lopp i form av olika plank och nya taktillägg. På bilden syns ett senare tillägg i form av en tillgänglighetsanpassad större entré. Framför syns en, sannolikt, ursprunglig platsbildning som markeras med det för Haninge centrum karaktäristiska rutmönstret i betongplattor. Möjligen har det halvmåneformade vita bandet av betongplattor uppstått under senare tid. Frågan kräver vidare utredning.

5

2 & 4. Hus B och D med platsbildning

Söderbymalm 3:380

Byggnaderna sammanlänkades i samband med 1980-talets omdaning. Här finns två tydliga årsringar; 1960-talets modernistiska och 1980-talets postmodernistiska. Endast B- och D-husens östra fasad och delvis D-husets södra fasad ligger exponerade ut mot Runstensvägens gaturum.

Östra fasaden:

- Bevarade repetitiva fönsterrader.
- Bevarade platta tak med nedkragad krönplåt.
- Bevarade skärmtak med krönplåt av koppar och undertak av träpanel.
- Möjligen bevarade infällda armaturer i skärmtaken.
- Bevarat ursprungligt rött tegel.
- Bevarade äldre björkar.
- Delvis bevarad grön förgårdsmark i små kilar.
- Tillägg av två inglasade entréer som bryter upp fasaden.
- Tillägg av utbyggnad i form av en restaurangpaviljong med tidstypisk postmodernistisk formspråk.
- Polisens lokaler har av säkerhetsskäl många utbytta byggnadsdelar så som fönster och dörrar.
- Tillägg av samtida skärmtak av glas och metall vid polisens lokaler.
- Otydlig platsbildning ut mot Runstensvägen med ett lapptäcke av flera olika sorters markbeläggning, olika farthinder och cykelparkeringar.

1

Södra fasaden:

- Bevarade repetitiva fönsterrader.
- Bevarade platta tak med nedkragad kopparplåt.
- Delvis bevarade kvadratiska kantstenar av natursten.
- Tillägg av skärmtak i korrugerad plåt.
- Sekundära dörrblad varav ett är målat i postmodernismens klassiska ljusgröna kulör.
- Tillägg av stödmur av betong samt samtida trappräcken.

2

3

4

1. Östra fasaden ut mot Runstensvägen. På bilden syns tydligt platsens två årsringar. Sekundär ingång som bryter upp fasaden och taklinjen.
2. Södra fasaden med ursprungliga repetitiva fönsterrader och nedkragad kopparplåt över takkrönet.
3. kopparplåt över takkrönet.
4. Postmodernistisk restaurangpaviljong med hantverksmässigt utfört tak-plåtsarbete.
5. Ursprungligt skärmtak med undertak av träpanel. nedkragade kopparplåtar och synliga falsar. Kring polisens lokaler har många byggnadsdelar bytts ut. På bilden syns nya fönster och dörrblad i nedervåningen. På våning två är den ursprungliga repetitiva fönsterraden bevarad, liksom det ursprungliga skärmtaket som löper över hörnet.

5

3 & 5. Hus C med platsbildning

Söderbymalm 3:380

Denna byggnad har till stora delar byggts in i centrumkomplexet. Många av de ursprungliga genomritade uttrycken har över tid gått förlorade. De delar som bevarats vittnar dock om att byggnaden fortsatt besitter vissa arkitektoniskt välgestaltade kvalitéer ut mot Nynäsvägen.

Västra fasaden:

- Bevarade repetitiva fönsterrader.
- Bevarat platt tak med nedkragade kopparplåtar.
- Bevarat ursprungligt rött tegel.
- Bevarade lodräta band av fönster med bröstning av korrugerad kopparplåt. Dessa skapar en tydlig symmetri och vertikalitet, som i sin tur förstärks av fönstrens långsmala utformning.
- Delvis bevarad markbeläggning fram till kiosken.
- Sannolikt har dörrbladen ersatts över tid.
- Möjligen tillägg av brandutrymningstrappa

Kiosken:

- Bevarade repetitiva fönsterrader.
- Bevarat platt tak med nedkragade kopparplåtar, samt dess skärmtaksfunktion med undertak av ursprunglig träpanel. Möjligen är även armaturerna ursprungliga.
- Bevarat ursprungligt rött tegel.
- Kiosken utgör en del av stadsdelscentrumets ursprungliga front ut mot Nynäsvägen. Tillsammans med hus A och hus C, ursprunglig markbeläggning samt de formgjutna betongmurarna skapas en ännu avläsbar rest av platsens berättelse.

1

2

Södra fasaden

- Bevarade fönsterband.
- Bevarat platt tak med nedkragade kopparplåtar.
- Bevarat rött tegel.
- Bevarat ursprungligt dörrläge.
- Bevarat trappläge (som tidigare ledde upp till bibliotekets ingång).
- Sannolikt har dörrbladen bytts ut över tid.

3

1. Hus A, C och den lilla kiosken utgör en relativt välbevarad arkitektonisk komposition från 1960-talets ursprungliga centrumanläggning. I bakgrunden tornar det föredetta kommunhusets elva våningar upp sig som en symbol för Haninges stadskärna.
2. De formgjutna murarna har en tidstypisk trafikseparerande effekt och ramar in centrumets ursprungliga front ut mot Nynäsvägen.
3. Den södra fasaden är mycket väbevarad. Dock är de bärande ursprungliga arkitektoniska detaljerna så som huvudentrén in till biblioteket och EPA-varuhuset bortbyggda i samband med den stora omdaning under 1980-talet.
4. Den ännu sammanhållna kompositionen av hus C och den lilla kiosken.

4

6. Kommunhuset

Söderbymalm 3:405

Haninges andra kommunhus har idag byggts om till bostadshus. Stora förändringar har skett som är synliga från alla väderstreck. Bland annat har tre våningar byggts till, varav en sannolikt är till för tekniska installationer lokaliserade till taket. Byggnaden har fått nya proportioner och ett nytt uttryck i och med de många inglasade balkongerna som bryter av modernismens återhållsamma stilspråk samt fönsterradernas nya formgivning och kulör.

Samtliga fasader:

- Bevarade röda tegelband
- Utbytta fönsterband, både till utformning och kulör.
- Tillägg av inglasade balkonger
- Tillägg av nytt fasadmateriäl som markerar de nya våningsplanen.
- Tillägg av samtida skärmtak
- Utbytta dörrblad.

Kommunhuset sett från Nynäsvägen. I förgrunden det södra parkeringsdäcket.

Värdebärande karaktärsdrag ursprunglig centrumanläggning

Det röda smala teglet i halvstensförband och släta (möjligen kratsade) fogar.

Nedragad kopparplåt med synliga falsar.

Platta skärmtak

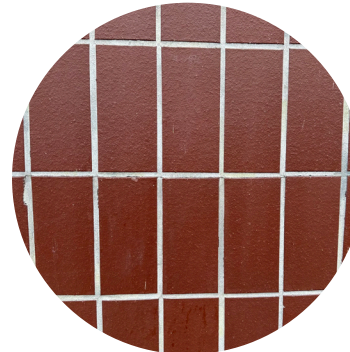
Repetitiva fönsterförband

De ursprungliga betongplattorna lagda i rutmönster.

De gröna ytor som bevarats i mötet mellan centrumanläggningen och bostadsområdet längs med Tyresövägen/Runstensvägen

Det bruna fasadklinkret

Utsmyckade betongdetaljer. Här en mur med exponerad ballast.

Mötet mellan modernismen och postmodernismen

Under 1980-talet byggdes utomhuscentrumet in och flera nya volymer tillkom. Tillägg fick samtida uttryck som kontrasterade med den ursprungliga anläggningen. Ett tillvägagångssätt där alla årsringar ska vara tydligt avläsbara.

Då ritningar på inomhuscentrumets nya byggnader inte har återfunnits återges några exempel på hur mötet mellan modernism och postmodernism har hanterats.

För att de ursprungliga utomhusstråken mellan butikerna ska skyddas från väder och vind har alla gångarna försetts med olika former av förhöjda tak, så som sadeltak eller pulpettak. De ursprungliga ytterfasaderna har målats vita för att markera inomhusmiljön. Entréerna accentueras ut mot gatumiljön genom utskjutande och inglasade byggnadskroppar, samt stora skyltar som annonserar Haninge C.

Ett sätt att hantera övergången mellan postmodernismens byggnader och det ursprungliga centrumet visar sig genom att bottenplanet på 1980-talets byggnader i söder tar upp det ursprungliga centrumets röda tegel i de övre våningsplanen. Medan det nedre våningsplanet för in det för 1980-talet karaktäristiska rosa teglet och de ljusgröna plåtdetaljerna.

Poseidonhuset fortsätter 1980-talets arkitektoniska uttryck inom centrala Handen söder om Eskilsvägen.

Sannolikt uppfördes även denna utbyggnad under den stora omdaning. Här syns ett genomarbetat hantverk där koppartaket tar upp de ursprungliga skärmtakens uttryck fast med postmodernismens mer lekfulla stilspråk.

Den stora förändringen för centrumanläggningen var övergången från utomhuscentrum till inomhusgalleria under slutet av 1980-talet. I samband med denna omdaning överdäckades samtliga ursprungliga byggnader och nya entréer byggdes för att accentuera de olika ingångarna. Här har den ursprungliga återkommande bågformen fått ny gestaltning genom ett halvmånefönster, möjligen är gestaltningen även inspirerad av Eskilskyrkan.

Längs med Eskilsvägen ansluter 1980-talsbebyggelsen i huvudsak till Poseidonhusets kulör och uttryck, men det plåtklädda skärmtaket och fönsterraden i brun kulör kan tolkas som ett försök till att hålla samman centrumbebyggelsens årsringar.

Bebyggelsen utanför centrumanläggningen

7. Ursprungligt kommunhus

Söderbymalm 3:470

Det ursprungliga kommunalhuset ligger i utredningsområdets nordöstra del. Byggnaden är idag den sista återstående resten från stationssamhällets centrumbildning. Karaktäriseringen är baserad på ockulär översyn och ska inte ses som en besiktning.

Samtliga fasder:

- Sannolikt bevarad stående träpanel.
- Sannolikt bevarade fönster.
- Tomten har bevarad trädgårdskänsla med tidstypisk väl tilltagen grönskande förgårdsmark och ett uppvuxet träd som bidrar till att sätta byggnaden i sin ursprungliga kontext.
- Skorstenarna har klätts in med plåt under senare tid
- Taket har lagts om
- Tillägg av utrymningstrappa mot söder
- Framsidan ut mot Runstensvägen har tillgänglighetsanpassats. Därmed har en ramp skapats som delvis överdäcker den ursprungliga entrétrappan. Marken framför huset har således höjts.
- På västfasaden/baksidan har en parkering anlagts.
- En av takkuporna på västfasaden har gjorts om till balkong.
- Dörrbladen har bytts ut på västfasaden.
- Ett samtida skärmtak har uppförts över sekundär farstubro på västfasaden.

Ovan: Östfasaden som utgör byggnadens framsida ut mot Runstensvägen.
T.v: Västfasaden som utgör byggnadens baksida

Kulturhistoriskt värde

Stationssamhällets berättelse

Handens berättelse är en del av den nationella satsningen på att sammanlänka landets städer via järnvägen. Stockholm-Nynäshamnsbanan var en del i detta nätverk. Stationssamhällets uppkomst via tågstationen är ett gott exempel på den samhällsutveckling som följde i industriella revolutionens spår.

Kommunhusets symbolvärde

Inom detaljplaneområdet återfinns det ursprungliga kommunhuset, en av få byggnader som idag vittnar om Handens resa från stationssamhälle till Haninges centralort. Tillsammans med den utsparade skogsdungen berättar kommunhuset också om de skogsmarker som stationssamhället uppfördes på.

Historiska kommunikationsleder

Nynäsvägen och den gamla Tyresövägens dragningar har en mycket lång historisk bäring på platsen och berättar om hur människor har rört sig inom Östra Haninge över generationer. Den gamla Tyresövägen och Runstensvägen utgör idag en endast en rest, men deras karaktäristiska möte har givit de rumsliga förutsättningarna för dagens bebyggelse inom planområdet. Vägdragningarna syns tydligt på bland annat Häradsökonomiska kartan från 1900-talets början.

Den historiska kopplingen som leder från övre Rudasjön till "Lillcentrum" bär på berättelsen om hur orten har byggts ut i östlig riktning och expanderat över tid, från 1920-talets järnvägsstation till den lokala skolan och kommunhuset till en samlad centrumbebyggelse under 1950-talet.

Postmodernismens arkitektur

Handen präglas idag av postmodernismen och dess förhållande till modernismen. Här framträder den postmoderniska arkitekturen tydligt.

Modernismens samhällsbyggande

Den ursprungliga centrumanläggningen berättar om Handens utveckling som en del av Storstockholms expansion. Den utgör ett fysiskt avtryck på efterkrigstiden ambition att skapa nya sunda levnadsmiljöer för invånarna. Här framträder modernismens planideal med goda ljusförhållanden, generösa grönytor för lek och rekreation, komfort och trafikseparering för ökad trygghet.

Handen vara en plats där närhet till natur på pendlingsavstånd till Stockholm bedömdes ha goda förutsättningar för att bygga upp den nya sortens levnadsmiljö.

Handens ursprungliga centrumbyggnader är idag ett exempel på hur det för sin tids klassiska ABC-centrumet byggdes upp, både till planering och utformning. Även om dessa kvalitéer har otillgitts över tid i och med den stora omdaning under 1980-talet.

Modernismens kommunhus

Haninge kommuns andra kommunhus har på senare tid transformerats till ett bostadshus. Av de ursprungliga arkitektoniska värdena och 1970-talets återhållsamma uttryck är endast tegelbanden bevarade exteriört. Byggnadens placering vittnar dock ännu om dess roll i stadslandskapet som centrummarkör för det ursprungliga centrumet.

Modernismens arkitektur

Centrumets 1960-talsuttryck är till viss del fortfarande avläsbart genom de flacka taken, de repetitiva fönster-raderna, det röda teglet och inte minst de ärgade koppardetaljerna. Dock har helhetsuttrycket delvis förvanskats och otillgitts över tid. De ursprungliga centrumbyggnaderna har i nuvarande utformning vissa arkitektoniska kvalitéer men

lågt arkitekturhistoriskt värde. Mest välbevarad är den lilla kiosken ut mot Nynäsvägen med ursprungliga proportioner, sitt flacka skärmtak med kopparplåt och det för Haninge centrum så karaktäristiska röda teglet.

Formgivna detaljer i helhetsmiljön så som formgjutna betongmurar, kvadratiska kantstenar, den rutmösntade markbeläggningen och ursprungliga armaturer stärker avläsbarheten av 1960-talets arkitektur inom centrumbebyggelsen.

St Eskils kyrka

Kyrkobyggnaden bär på en berättelse om kyrkans roll i Handeln och samhället i stort. På platsen har det tidigare funnit ett kapell som ersattes med den nuvarande kyrkan, vilket ger funktionen ett kontinuitetsvärde. Kyrkans centrala placering och den karaktäristiska volymen står som symbol för funktionen, religionen och samhällsutvecklingen.

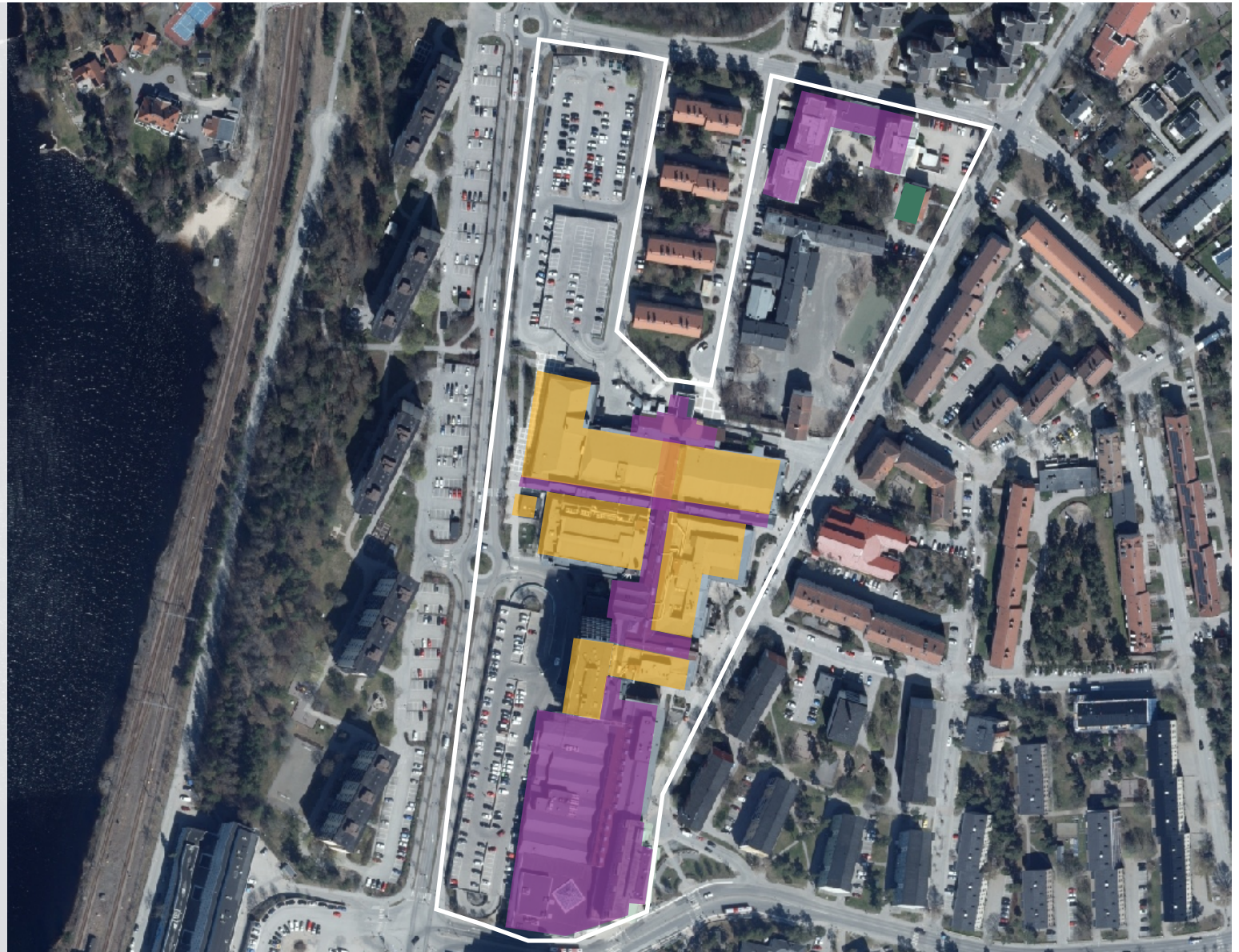

Den bevarade lilla 1960-talskiosken.

Kulturhistorisk klassificering av byggnader

Den kulturhistoriska klassificeringen är gjord utifrån en fyrgradig skala som symboliseras via färger enligt nedan.

- Omistlig/i klass med en byggnadsminnesförklaring enligt KML
- Höga kulturhistoriska värden och omfattas av PBL's fövanskningsförbud
- Kulturhistoriska värden som ska beaktas/byggnaden är känslig för förändring
- Få kulturhistoriska värden/byggnaden är för ung för att värderas i nuläget

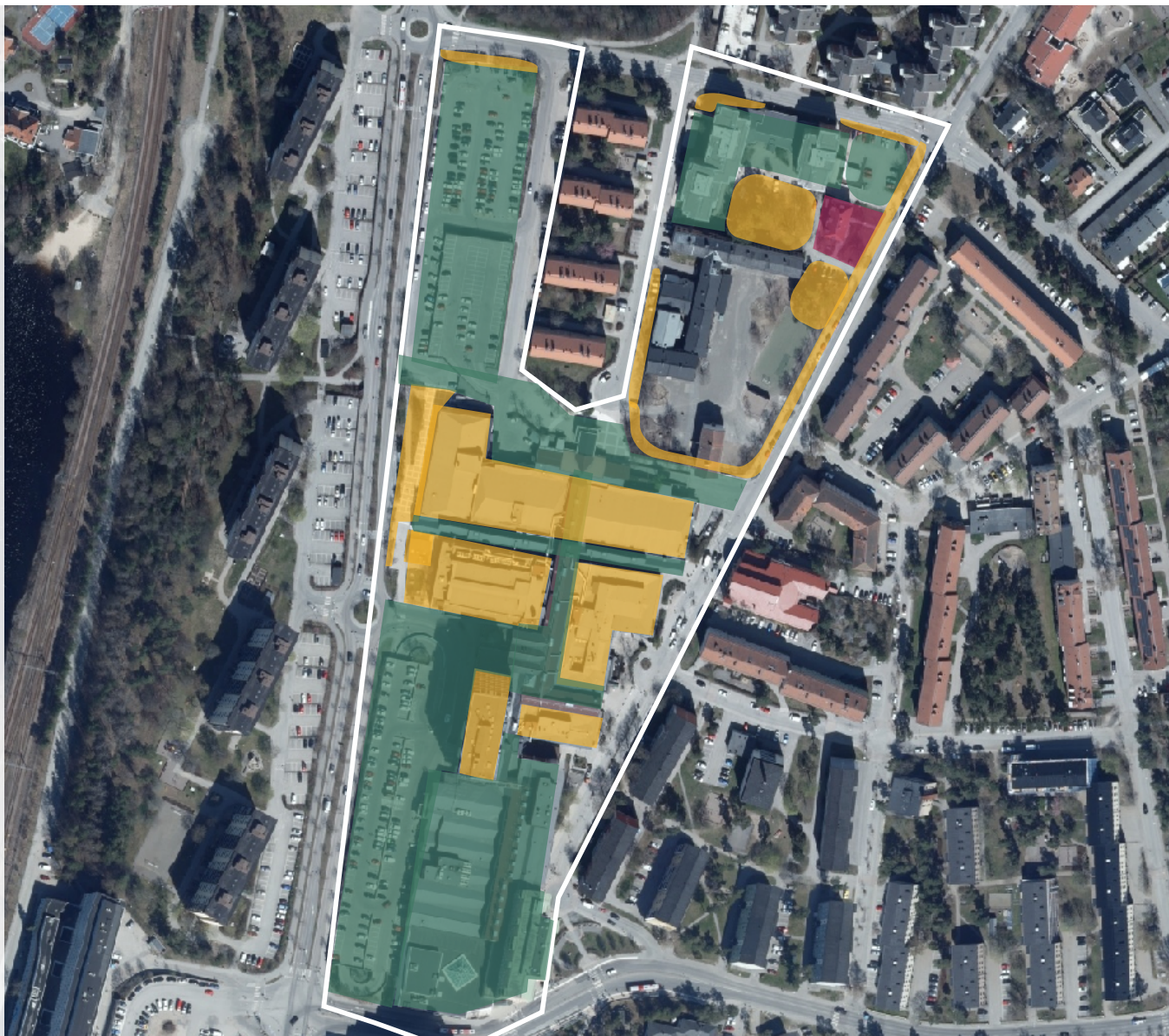

Känslighet/tålighetsanalys

För att en byggnad eller bebyggelsemiljö ska betraktas som särskilt värdefull krävs det att värdet är så stort att dess bevarande kan sägas utgöra ett verkligt allmänt intresse. Detta gäller byggnader och bebyggelsemiljöer som representerar olika tidsepoker eller något karaktäristiskt från skilda sociala miljöer. Det innefattar också enskilda byggnader som i sig nödvändigtvis inte är så värdefulla men som exempelvis genom samhörigheten i en grupp eller ett kvarter blir det. Till exempel kan en byggnad eller bebyggelsemiljö vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden, såsom byggnader som belyser tidigare stadsbyggnadsideal och arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster.

Vissa delar av bebyggelsemiljön inom utredningsområdet bedöms ha sådana kulturhistoriska värden att de ska beaktas vid eventuella förändringar. För att tydliggöra delområdenas känslighet eller tålighet för förändring har en känslighets/tålighets-analys upprättats. Vissa markytor har inte värderats på grund av placeringens komplexitet. Inom dessa ytor hänvisas till avsnittet med råd och riktlinjer.

- Hög känslighet för förändring
- Känsligt för förändring
- Tåligt för förändring

Råd och rekommendationer

Bevara

- Den relativt välbevarade kompositionen av centrumanläggningens ursprungliga fasader ut mot Nynäsvägen, hus A, hus C och kiosken.
- Den ursprungliga kioskbyggnaden. Den kan dock flyttas inom centrumanläggningen. Kiosken är viktig för läsbarheten och den sammanhållna modernistiska helhetsmiljön.
- Den ursprungliga markbeläggning av betongplattor i rutmönster samt gestaltade betongmurar, smidesräcken och gröngjorda partier framför hus A och C.
- Vidmakthåll folkhemsarkitekturens välbevarade stadsplanemönster från 1940-, 50- och 60-talet.
- Vid eventuella byten av sentida ytskikt bör material och kulörer som är typiska för byggnadens uppkomsttid användas i syfte att bevara byggnadernas ursprungliga karaktär.
- Det ursprungliga kommunhuset och dess grönytor som berättar om stationssamhällets tillkomst under 1920-talet.
- Skogsdungen söder om kommunhuset bidrar till läsbarheten och hjälper till att sätta byggnaden i sin historiska gröna kontext.
- Nästa generation kommunhus (idag ombyggt till bostadshus) som bärare av berättelsen om Haninge som centralort samt markör för centrumet.
- Det gröna sambandet längs med gamla Tyresövägen (Runstensvägen) med förgårdsmark och äldre björkar.
- Nynäsvägen och Tyresövägens/ Runstensvägen dragningar som givit de rumsliga förutsättningarna för centrumområdet. Vägarnas karaktärer är tåliga för förändringar, t.ex. ändring av befintlig trafiksituation på Runstensvägen eller stärka befintliga grönstråk.

Utveckla och förstärka

- Stärk den historiska kopplingen mellan den ursprungliga tågstationen vid Rudansjön och "Lillcentrum". Detta kan exempelvis uppnås genom ett tydligare och sammanhållet gångstråk. På så vis kan stadsutvecklingens årsringar knytas samman och förståelsen för samhällets uppkomst öka.
- Stärk karaktären av hus i park som varit genomgående i centrala Handen. Nya volymer bör hanteras medvetet utifrån rådande skala inom influensområdet.
- Utöka de gröna sambanden för att knyta ihop stadsrummens olika årsringar som idag upplevs aningen disparata.
- Det gröna mötet mellan centrumanläggningen och bostadskvarteren i öst.
- Vårda folkhemsarkitekturens sparsmakade detaljutformning.
- Framtida åtgärder kan med fördel återskapa/lyfta fram 1960-talets ursprungliga detaljer. Exempelvis genom att synliggöra de nedkragade kopparinklädda takkrönen.

Vid eventuella tillägg och förändringar

- Lyft fram den ursprungliga centrumanläggningens fasader på hus A, C och den lilla kiosken. Skala bort sentida tillägg och återställ 1960-talets karaktärsdrag. Detta för att värna läsbarheten av platsens bärande berättelse. Där det är möjligt kan markbeläggningens ursprungliga rutmönster återskapas genom att sammanföra utspridda rester runt om centrumet. På så vis kan en sammanhållen helhetsmiljö återskapas.
- A-husets norra fasad som är förändrad bedöms vara tålig för förändring. Här finns det möjlighet till att stärka och tillgängliggöra kopplingen mellan den ursprungliga tågstationen och centrumfunktionerna. Eventuella förändringar bör respektera befintlig skala och volym inom den ursprungliga centrumanläggningen.
- Undvik att bygga höga byggnader som konkurrerar med det elva våningar höga kommunalhuset. Byggnaden pekas ut i kulturmiljöprogrammet som ursprunglig markör för Haninges stadskärna samt orienteringspunkt för Handens centrumfunktioner. Ytterligare höga byggnader i närheten av kommunhuset skulle otydliggöra byggnadens roll i stadslandskapet.
- Låt postmodernismens byggnader, så som Poseidonhuset och St. Eskils kyrka få ta plats i stadsrummet. Möten mellan dessa och ny bebyggelse ska hanteras medvetet så att dessa respekteras eftersom de utgör en betydelsefull årsring i Handen. St. Eskils kyrka är även en symbol för den kristna tron och kyrkans betydelse i samhällsutvecklingen. Kyrkans karaktär bör därför vara fortsatt läsbar i stadsrummet.
- Högre byggnader kan uppföras i planområdets norra del mot Nynäsvägen. Eventuell ny bebyggelse bör då trappas ned i riktning in mot centrum samt mot bostadskvarteren i öst, för att anknyta till ABC-stadens karaktär och planideal. Tillägg inom den befintliga bebyggelsemiljön ska ske med omsorg och vara av hög kvalitet avseende material och arkitektonisk utformning.
- Vid uppförandet av ny bebyggelse på det tidigare skolområdet bör finmaskigheten i 1940, 50- och 60-talets vägnät vara vägledande för att värna platsens karaktär och läsbarhet, det vill säga mindre kvarter som tillåter kopplingar för fotgängare och som samspelar med den befintliga skalan. Det stärker Handens karaktär av hus-i-park.
- Halvslutna/delvis kringbyggda gårdsrum som medvetet öppnar upp sig för att förstärka en plats, grönstruktur eller kommunikationsled bedöms vara genomförbara.
- Att tillföra en ny årsring i centrala Handen är genomförbart så länge det sker med hänsyn till rådande skala och struktur.
- Vid åtgärder i befintliga grönstrukturer bör ursprungliga material så som formgivna staket, räcken och kantsten beaktas och tillvaratas, lika så uttryck och växtmaterial.
- Hårdgjorda ytor inom området, så som parkeringsytor, kan utvecklas och förändras. Gröngjord förgårdsmark bör bevaras.

Befintlig gångväg under Nynäsvägen som leder från centrumbebyggelsen till miljön vid Rudansjön.

Björksamband längs med Runstensvägen.

Bebyggelse att förhålla sig till vid stadsutveckling

- 1 1940-talsbebyggelse
- 2 1980-talsbebyggelse
- 3 1950-talsbebyggelse
- 4 St. Eskils kyrka
- 5 1960-talsbebyggelse
- 6 Poseidonhuset

Källor

Arkiv

Lantmäteriet historiska kartor
Digitalt museum
Stockholms länsmuseum
Stockholms stadsmuseum
Stockholms stadsarkiv
Haninge kommuns planarkiv

Tryckta källor

Unnerbäck Axel, Kulturhistorisk värdering av bebyggelse, Riksantikvarieämbetet, 2002
Björk Cecilia, Reppen Laila, Tidstypiskt : arkitekturdetaljer i flerbostadshus 1880-1980, 2016
Caldenby Claes (red.), Att bygga ett land : 1900-talets svenska arkitektur, Byggforskningsrådet, Arkitektur museet, Svensk byggtjänst, 1998
Modernismens byggnader, tidskriften Kulturmiljövård, Riksantikvarieämbetet, 01-02-96

Otryckta källor

Lillcentrum Handen, Antikvarisk förundersökning, WSP, 2017
Kulturmiljöprogram för Haninge, Haninge kommun, 2018

Digitala källor

Stockholmskällan
<https://www.kulturarvstockholm.se>
<https://www.hembygd.se/haninge-hembygdsgille>
Stockholms länsmuseum: <https://stockholmslansmuseum.se/utställning/haninge-stories/handen/>

